

עלון זגלמביה

זאגלעמביער צייטונג

מידעון מסי 16 ניסן תשס"ה אפריל 2005

גליון מיוחד לרגל 60 שנה לסיים מלחמת העולם השנייה והנצחון על גרמניה הנאצית

שישים שנה לסיים המלחמה
ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zaglembie World Organization

קהילות זגלמביה

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa
Zawiercie
Czeladź
Siewierz
Stawków
Wolbrom
Dańdówka
Gołonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Lagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Piaski
Porąbka
Strzemieszyce
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice
Kromolów

משיחה לתקופה!

מאי 2005 - הכנס העולמי של יוצאי זגלמביה לציון 60 שנה
לסיים מלחמת העולם השנייה

זכרים את העבר! חוגגים את השחרור!

From Destruction to Rebirth

May 2005 - Zaglembie world gathering marking 60 years since
the end of WWII

Remember the Past! - Celebrating Liberation!

May 5th, 2005 - 4 p.m. - Yom Hashoa
Memorial Service at Yad Hazikaron
in Modiin

ביום ה' כ"ו בניסן תשס"ה -
עצרת יום השואה ביד הזיכרון
במודיעין

May 8th, 2005 - 7 p.m.
Liberation Gala in Tel Aviv

ביום א' כ"ט בניסן תשס"ה - 8.5.05 בשעה 19:00
נשף השחרור באולמי רסיטל בת"א

ארגון יוצאי זגלמביה. רח' פרישמן 23 ת"א 63561. ישראל. טל: 03-5270919
Zaglembie World Organization. 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

יקידי וחברי אנשי זגלמביה

בימים הקרובים מדינת אירופה ושאר מדינות העולם יצינו ששים שנה לכניעת נרמניה הנאצית וסיום מלחמת השלום השנייה. אישית אני זוכר את אותם ימים לפני ששים שנה. שוחררתי כחודש אפריל בסיומה של צעדת המוות בדרך כץ ויימר לדרוזון. חזרתי לביתי בזגלמביה וגיליתי שאיש ממשפחתי לא נותר בחיים. הייתי אז נער צעיר ונשלחתי לבית יתומים יהודי בביילסקו בו שהייתי בעת גמר המלחמה ב- 8 במאי 1945. אנחנו ילדי בית היתומים שנותרנו "אחד ממשפחה ושניים מעיר", לא השתתפנו בחגיגות סיום מלחמת העולם, לא היו לנו סיבות לחגוג. נשארו בחיים, אך נותרנו גלמודים, כשם השיר ששרנו אז בגטו "אָן אַ דאָך".

לא כך היום. שרידי השואה עזבו ברובם את פולניה ואת גרמניה והגרו למחוזות אחרים. מרכיבתם עלו לישראל חלק גדול מהם בעלייה בלתי לגאלית. הם השתתפו במלחמות ישראל, התערו במדינת ישראל הצעירה ותרמו לפיתוחה ולשגשוגה. ששים שנה חלפו. הקמנו משפחות וזכינו לצאצאים: דור שני, דור שלישי ואף רביעי. היום הגיע הזמן שנחגוג ונשמח את השחרור הזה. בלי לשכוח את העבר.

אי לכך החלטנו לקיים שני אירועים. האחד - יתקיים ביום חמישי ה- 5 במאי עצרת יום השואה ביד הזכרון במודיעין, עצרת בה נתייחד עם זכר יהודי זגלמביה ועם זכר 6 מיליון יהודים שנספו בשואה. והשני - יתקיים ביום ראשון ה- 8 במאי בערב, בבית רשיטל בתל-אביב, נערוך נשף 60 שנה לשחרור, נשף יחד עם בני הדור השני והשלישי שהם גם נושאים בעיקר העול של ארגון והכנת הערב. אנו מזמינים את אנשי זגלמביה משלושת החזרות, מישראל ומח"ל שיבואו

להשתתף בשני אירועים חשובים אלו. זו תהיה הזדמנות למפגש שלושה דורות של אנשי זגלמביה מכל העולם.

*****

כפי שחבטחנו כעלון זגלמביה הקודם, השתתפה משלחת של יוצאי זגלמביה באוקטובר האחרון בטקס חנוכת אבן פינה ל"יכר גבורי הגטו" בסמינוקו בבנדין. האירוע המרשים התקיים בנוכחות שגריר ישראל בפולין, מושל מחוז שלזיה, ראשי עיר ונציגי ציבור. במהלכו נחנכה הכיכר שנקראת - Plac Bohaterów Getta והונחה אבן פינה לאנדרטה שתוקם במקום. האירוע זכה לחד תקשורתי נרחב בעיתונות והטלויזיה המקומיים והאזוריים.

בכוונתנו לארגן משלחת שתצא בקיץ הקרוב ותשתתף בטקס נלוו תאנדרטה. כן בכוונתנו לבקר בבית הקברות העתיק ביותר באזור כית הקברות ברחוב פודזאמצ'ה (PODZAMCZE) בבנדין לאחר שיבוצע בו שיפוץ יסודי.

*****

בימים אלו החלו להתארגן בני הדור השלישי של יוצאי זגלמביה. אנו מלווים אותם בברכה ומבטיחים את תמיכת הארגון וסיועו בפעילותם. אנו טאחלים לנו ולהם שימשיכו את המורשת היפה של יחדות זגלמביה.

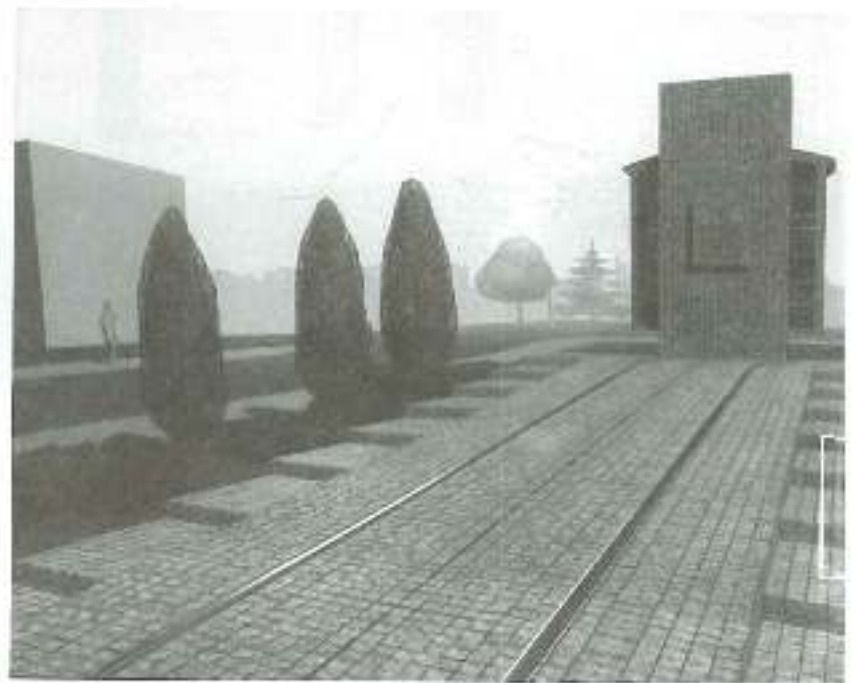
*****

בהתקרב חג הפסח אני מוכרז את יהודי זגלמביה בכל אתר ואתר בברכת חג שמח וכשר.

**אברהם גרין
יו"ר הארגון**

השער החדש של בית הקברות העתיק ברחוב פודזאמצ'ה בבנדין
The new gate of the old Jewish cemetery in Bendin

גם חכמי והאנדרטה עייש גיבורי המסו במקום בו היה נטו קמיונקו בבנדין
A model of the Monument at Ghetto Heroes Square in Bendin

**מאי 2005 הכנס העולמי של יוצאי זגלמביה לציון 60 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה והנצחה על גרמניה הנאצית!
זוכרים את העבר! חוגגים את השחרור!**

**יוצאי זגלמביה לדורותיהם מוזמנים לאירועי 60 שנה לסיום המלחמה
עצרת הזיכרון לשואה ולגבורה וטקס ההתייחדות עם קדושי זגלמביה
ביד הזיכרון שביער מודיעין (ליד מבוא מודיעים)**

ביום חמישי כ"ו בניסן תשס"ה 5 במאי 2005 בשעה 18:00

נשף השחרור לציון 60 שנה לסיום המלחמה

ביום ראשון כ"ט בניסן תשס"ה 8 במאי 2005 - באולמי רסיטל בתל-אביב

• 19:00 התכנסות • דברי ברכה • תכנית אמנותית עשירה • ארוחת ערב חגיגית • מוסיקה וריקודים

מוטי גלעדי במופע מיוחד ליוצאי זגלמביה "60 שנה לסיום מלחמת העולם ה-2" בהשתתפות **דורין גלעדי**

אנא, הרשמו מוקדם ככל האפשר כדי שמוכל להערך בהתאם. - **תאריך אחרון להרשמה 1.5.2005** לפורטים ווספים והרשמה למשך ניתן לפנות:
• אולם הארגון ברחוב פרישמן 23 תל-אביב הפתוח בימי רביעי אחרי: 18:30-19:00 טל: 03-5270919 • גזבר הארגון - צבי לנדאו טל: 03-5067337, 054-4490237
• לולה מגר - טל: 03-5057873 • הדסה קנטור - טל: 03-6776605, 050-7806305 • יצחק טורנר - טל: 03-6852212, 03-7484461
• בחיפה: שלמה גראור - טל: 04-8360960, גידי טיינר - טל: 04-8378947

להזיכרם, במקביל לאירועים של יוצאי זגלמביה, בתאריכים 8 ו-9 במאי יתקיימו אירועים שונים של "יד ושם" במסגרת כנס "מדור לדור" - מפגש בין דורי של ניצולי שואה לוחמים ודורות ההמשך.

לפורטים והרשמה לאירועי יד ושם: חברת דיונהאט יוניטורס ישראל, טל: 03-5110120, פקס: 03-5166030, E-mail: yael@unitours.co.il

כך נולדנו שנית

השחרור ממחנה SPORTSCHULE-REICHENBACH

מאת: **יצחק גרינגרס**

וישנאק קראנו למשקה הזו. השתכרנו קצת וכנסנו לטיטות יפות ומסודרות לאחר כל כך הרבה שנים.

בלילה התעוררנו לשול דפיקות חזקות בדלת. כאשר ראו החיילים הרוסיים שאיש אינו פתח, התפרצו בריחות לתוך הבית.

לאחר מספר דקות הם הגיעו עם רבים טעונים גם לחדר השינה שלנו, התחלתי מיד להסביר להם בשפה הרוסית. אותה לסדתי בזמן המלחמה, כי אנו אסירים משוחררים. כהוכחה הראינו להם את הפסים המגולחים במרכז השערות על ראשינו. (הגרמנים עשו זאת כדי להקשות עלינו לברוח מהמחנות).

הם שאלו אותנו אם יש לנו סיגריות או וודקה. נתנו את הסיגריות שחילקו לנו אותו יום. במקום וודקה הבאנו להם כד סדול של ווישניאק מהמרתף.

ישבנו עם החיילים בסלון הווילה, אכלנו איתם וחגגנו יחד את השחרור. למחרת, לאחר שחזרנו למחנה, הגיע טנק רוסי. ביקשתי מהקצין הרוסי קודם כל לקחת את האסירים החולים לבית-חולים בעיר.

הם הסכימו לבקשתי אבל ביקשו שלא נעזב בימים הקרובים את המחנה, עד שישליטו סדר במקום. לא התאפקט ושוב יצאת לעיר, הגענו גם למחנות הנשים שם מגשנו מכירים רבים.

אבל זה כבר סיפור אחר.

לאחר השיחרור היו שמועות שמייסטר העבר לגנרל אורליך, מכתב, בו ציין לשבח את עיטבו בהוצאתנו למצעד המוות. את הסיבה לכך, בפני השלטונות

בברלין נימק בכך שכוחות הסנקים שפרצו לשטח עכבו את היציאה. אינני יודע אם זה נכון, העיסר שיצאנו מהתופת שלמים.

אחרי שארהייב הצטרפה למלחמה נגד הגרמנים התחילו ההפצצות הכבדות על אזורי התעשייה במערב גרמניה. כדי להבטיח אספקה לצבא הגרמני, הועברו מפעלים רבים לאזור שלזיה התחתונה. במסום הוקמו עשרות מחנות ריכוז ומחנות לעובדי כפייה. רוב יהודי זגלמביה נשלחו למחנות האלה, שם נפגשו עם יהודים מכל ארצות אירופה.

כאזור הערים רייכנבך REICHENBACH ולנגנבילאו LANGENBIELAU היו 2 מחנות נשים 1-2 של נברים.

המחנה הגדול נקרא ספורט-שולה SPORTSCHULE. זה היה המחנה החמישי והאחרון שאליו הגעתי עם אחי בשנת 1944 אחרי ששרדנו ממגפת הטיפוס

אבעברות במחנה גרדיץ - GRADITZ. שם ניספו 500 נברים מתוך 800 האסירים במחנה, ביניהם חברים רבים שלי מבנדץ.

כל יום הלכנו ברגל תשושים ורעבים לעבודת הפרך במפעלים. החל מינואר 1945 פגשנו בדרך קבוצות גדולות של אסירים שיצאו למצעד המוות בליווי הס.ס. הם פנו ממחנות אליהם התקרב הצבא האדום. רבים מהם איבדו את חייהם זמן

הצר לפני גמר המלחמה.

כל בוקר, לפני היציאה לעבודה נערך מסדר (אפל), בו עמדו בשורות יקבוצות לפי מקום עבודה. בשבועות האחרונים של המלחמה היו ימים שלא עזבנו את

המחנה. לפי פקודת הגרמנים קיבלנו הוראה מזקן - היהודים, ברוך מייסטר, כי עלינו לארוז את החפצים המעטים ולהיות מוכנים ליציאה מהמחנה. היינו מאד מודאגים. כך עברו ימים ושבועות.

ב-9 במאי 1945 התייצבנו כתמיד למסדר בוקר. בעודנו מחכים לפקודת הקפאים

(ראשי קבוצות העבודה היהודיים) ראינו 3 משאיות של הצבא הגרמני מתקרבות לשער המחנה. ליד המשאיות התאספו כל אנשי הס.ס. פחדנו שמטרתם היא

לחסל אותנו.

שער המחנה נפתח וקצין גרמני נכנס פנימה. זה היה מפקד 4 המחנות באזור, גנרל אורליך (ULRICH) (OBER STURMBAND FÜHRER). הוא הגיע אל

ברוך מייסטר שעמד במרכז המסדר, הצדיע לו ולחץ את ידו. עמדנו המומים מבלי להבין מה קרה. הנג'ל הוציא את האקדה מתגרתו ומסר אותה לברוך מייסטר, נפרד ממנו בכמה משפטים ויצא אל עבר החיילים שעמדו ליד השער.

החיילים עלו על המשאיות ועזבו את השטח.

מייסטר הודיע לנו שהמלחמה נגמרה ואנחנו חופשיים.

רבים החלו לכרות, התחבקו עם החברים וקראו קריאות שמחה. לקח לנו כמה דקות להבין את משמעות הדבר.

כולנו פרצנו בשירה אדירה של "התקווה".

מייסטר ביקש מאיתנו לא לצאת מהמחנה בגלל הסיכון הגדול.

עדיין נשמע זריות של תותחים ונשק קל וחצבא האדום לא הגיע למחנה. הוא הבטיח לנו לחלק את המוצרים שנשארו במחנה הגרמנים כולל אוכל וסיגריות.

לא כולם הסכימו להשאיר במחנה בלילה הראשון שלאחר השחרור. ביניהם היינו אני ואחי. יחד עם כמה חברים עזבנו את המחנה עם רדת החשיכה והלכנו לכיוון הווילות היפות בעיר רייכנבך. פרצנו לאחת מהם, שם התרחצנו ולבשנו בגדים שהשאירו הגרמנים. במרתף מצאנו כדים עם טיץ' דובדבנים. היה בו אלכוהול

יצחק גרינגרס באחד מחנות שפורטשולה בביקור ב-1993
Izi Greengras visiting at the site of Sportschule camp - 1993

כוחו של תפוח מאת : סלה (שרה) הוברפלד (לבית זאוברמן מבנין)

הם גם סיפרו לנו מה נשמע מחוץ לגדרות המחנה. רוב אנשי האס.אס היו סדיסטיים, אבל היו גם יחידים שהיו טובים. אני זכרתי גרמנית, ואס.אסית אחת במטבח עשתה אתי סחר חליפין, אני הבאתי לה סיגריות שקבלתי מהשבויים, והיא נתנה לי עוד מרק או משהו אחר בתמורה. אחת מנשות האס.אס הייתה בת של כומר שהתגישה לשרות האס.אס על פי המלצת אביה, כדי שלא תשלח לחזית המורחית. אביה רק אמר לה להשתדל לעזור למי שרק אפשר. בימי ראשון הייתה נוהגת לקחת אותי לביתה בתירוץ שאני צריכה לנקות לה את הבית, כשבאתי לביתה הושיבה אותי לאכול עם כל בני משפחתה את ארוחת יום ראשון.

בדרך חזרה מהמפעל עברנו ליד עץ תמות. קטפנו בחיבה תפוח והסתרתנו אותו במכנסיים. לפעמים הייתה אחת מנשות האס.אס טחביאה אותו בשבילי עד אחרי הספירה. את התפוח חתכתי לארבע מנות ומחלקת במחלקה של החולות והחלשות, שתאכלנה ותתחזקנה. אני עצמי לא טעמתי מהתפוח...
אולי בזכות התפוח ניצלתי ???

שלחו אותנו בטרנספורט שיצא לציכיה. נסענו דרך קטוביץ כל הלילה והגענו לסודטים, למקום ששמו פארשניץ, למחנה עבודה. המקום היה יפה, הרים, אוויר טוב. היו שם מפעלי טקסטיל. הפכנו לעובדי כפייה, במקום היו כמאה בחורות. את הכי צעירות לקחו לעבודה באריגה שהייתה עבודה יותר קלה. אני הייתי ביניהן.

בבוקר הגיעו נשים מהאס.אס ולקחו אותנו לעבודה. הלכנו ברגל עד למפעל האריגה, גם בגשם וגם בקור, בבגדים דקים אבל קיבלנו נעליים... את דברי הערך היה עלינו למסור. מכתבים, נלויות קבלנו עוד מחביות, אבל הכל היה עובר דרך הצנורה. הספקתי במשך כמה זמן עוד לכתוב הביתה ולחזרתי היכן אני נמצאת.

באולם גדול ישנו על מיטות אחת מעל השניה כחמישים בחורות, לכל אחת היתה מיטה משלה וארון קטן לחפצים אישיים.

בבוקר ובערב ספרו אותנו, ביציאה לעבודה ובחזרה. בערב חילקו לנו אוכל לערב ולכל היום שלמחרת. תאוכל - חתיכת לחם ותפוח אדמה אחד. ועל זה היינו אמורות להתקיים כל היום.

ליד המחנה שלנו היה מרחם שבויים מצרפת ואנגליה ואסירים ציכים וגרמנים. השבויים רחמו עלינו ולפעמים זרקו לנו מצרכים שהם קיבלו בחבילות מהבית.

הבריחה ממצעד המוות

מאת : דוד קליימן

נכנסנו לכפר גרמני שדייריו רצו לברוח ממנו בגלל החשש מחרוסים המתקרבים. מצאנו אסם מתוח עם ערימה של קש, נפלנו עליה ונדמנו. כשהתעוררתי כמה שעות מאוחר יותר הייתי קפוא. התחבאנו שם 9 ימים. כל היום והלילה רעמו הותותחים והאסס רעד. זו הייתה כעת חזית המלחמה והתחילו קרבות כבדים בין הרוסים לגרמנים.

בעבר 10 ימים שמענו רעש גדול. התקרבו לקיר האסס, הצבנו מבעד לחריצים וראינו אנשים בלבוש רוסי. יצאנו מהאסס. היינו מאוד רעבים. כנסנו לבעל הבית ואמרנו שאנחנו פועלים פולנים בדרך הביתה. ובקשנו לשתות משהו חם, נתנו לכל אחד כוס קפה חם וקצת לחם. הסתתרנו במקלט שלו. למחרת ראינו חיילים רוסים עם כובעי פרווה והחלטנו ללכת לכיוון הבית שלנו בבניין שהיה במרחק של כ-45 ק"מ משם. כשיצאנו לשדה ראינו המון חיילים גרמנים מתים עם הססדות מפוזרות בשדה הקרב. מאחת הגופות לקחתי נעליים.

לא ידענו לאיזה כיוון ללכת אז התקרבו לנו רוסים ושאלנו את החייל שנהג בו. החייל נתן לנו הוראות וגם אמר לנו איפה יש מאפייה. במאפייה נתנו לנו לחם וכוס חלב חם לכל אחד.

שם ראיתי בפעם הראשונה חיילים רוסים.

התחלנו ללכת לכיוון בניין. הגענו לקטוביץ בשעה ארבע וחצי בערב ובחמש התחיל שם עוצר. זה היה יום אחרי שהגרמנים עזבו.

הגענו לתחנה חרכבת ורצינו לנסוע את 14 הק"מ שותרו עד לעירנו, בניין, אבל העוצר כבר החל, ואסרו לכולנו ללכת לבתים. תפסו אותנו אנשי מליציה טלנים עם סרט אדום על השרוול ושאלו אותנו איפה הניירות שלנו.

אמרתי להם שהיינו במחנה רכזי ושאלו לנו ניירות. אני הראיתי את המספר שלי החקוק על זרועי. לא האמינו לנו. אמרו שאנחנו גרמנים, אנשי S.S., ושכל אנשי האס-אס זוזאנים שיחיה להם מספר כזה להגן על עצמם.

חטפתי מכות קשות, עשו לי ממש לויץ. פתאום הופיעו שני קצינים רוסים. אמרתי לקצין שהיינו במחנה ריכוז, שסוף סוף אנו באדמה פולנית וחם רוצים לחרוג אותנו. סיפרתי לרוסים שהייתי באושוויץ. לא ידעתי כבר מה לעשות ופתאום נזכרתי שהייתה לי באושוויץ תווית בד על הבגד ועליה מוטבע אות מספר שעל די. כשנתתי את הבגד הורדתי את המספר ושמרתי אותו כמזכרת לתופת. הוצאתי אותו מחכיס והראיתי לקצין והוא האמין לי.

הוא הכניס אותנו לבניין שאל את השומר אם יש דירות ריקות של אנשי צבא גרמניים והכניס אותנו לדירה יפה בת 4 חדרים קבלנו בדים ואוכל. קצין רוסי התחיל לנו על פסנתר והצליח לשמח גם אותי. נפלתי על המיטה ונרדמתי, זאת הייתה הפעם הראשונה מזה שנים שישנתי במיטה.

הייתי אחד מהיהודים האחרונים שעיזבו את גטו קמיונקה בבניין אחרי חיסולו. כשיצאתי מהבניין ב-10 באוגוסט 1943 לא היו כבר יהודים בגטו. כולם נשלחו בטרנספורטים ברכבות לאושוויץ. הגרמנים השאירו בבניין 180 יהודים כדי לרכז ולשלוח את הרכוש היהודי לגרמניה ואז לחסל את הגטו. הייתי ביניהם.

נשלחנו ב-13 בינואר 1944 לבירקנאו. קיבלתי מספר על היד : 172008. מיד הבזיקה במוחי מחשבה: שכום הספרות היה 18. ידעתי שכעברית 18 זה חי. אמרתי לעצמי שזה לא מיקרה ואולי אצליח לשרוד את המלחמה.

בסוף ינואר 1944 עברתי את הסלקציה הגדולה. במסגרתה נשלחו 75% מהאנשים לקרמטוריום, כדי לפנות מקום לטרנספורטים הבאים מהונגריה.

אחרי כמה ימים הודיעו לנו בזמן הספירה (אפל) שדרושים מהנדסים, טכנאים, ואנשי מקצוע בענף הסתכת. על אנשים אלו לעמוד לפני הבלוק שנקבע כדי לעבור בחינות שיציגו בפניהם מהנדסים של מפעל "סימנס". עמדנו בתור כמה מאות גברים. את הכתיבה עברו 14 גברים ואני ביניהם.

עברנו עבור סימנס כשנה במחנה בובריק - מחנה חוץ של אושוויץ.

ב-18 בינואר 1945 אחייץ חילקו לכל אחד מאתנו 2 ככרות לחם 21 שמיכות. אמרו לנו שיצאנו לכיוון גרמניה. מפקד השומרים Lukasik נסע על אופנוע ויארר החיילים הלכו ברגל עד אושוויץ ושם הצטרפנו למצעד המוות בקבוצה נורדת. בתחילתה היינו 190 גברים ו-24 נשים. ירד הלילה והתחיל לרדת שלג כבד. הקור הגיע ל-25 מעלות מתחת לאפס. צעדנו כל הלילה כ-30 קילומטר וזיינו כבר קרובים לגבול הגרמני. צעדנו באמצע הכביש בחושך. בשבע בבוקר החלו לעבור במקום עגלות עם סוסים. הבנו שעלינו לעלות למדרכה, אחרת נדרס. הייתי כל כך עייף עד שלא הייתי מסוגל להרים את הרגליים ולעלות למדרכה שהייתה בגובה 15 ס"מ בלבד מהכביש. לבסוף הרמתי רגל אחת בעזרת שתי הידיים והנחתי אותה על המדרכה, ולאחר מכן, בעזרת הידיים, הצלחתי להרים את הרגל השנייה. מי שעצר מעייפת והתיישב על אבן בצד הדרך השלג כיסה אותו והוא קפא למות.

צעדתי בשורה אחת עם בחורה יפייפה בשם סימון שצעדה עם אימה ואחותה. חיף היו איתנו במחנה בובריק ועזרתי להן כמה שיכולתי. סימון נשארה בחיים, סימנה את לימודיה בפריז ולימים נודעה כסימון וייל שעלתה לנודולה עד שהייתה לשרת הבריאות בצרפת ובהמשך, נבחרה לנשיאת הפרלמנט של האיחוד האירופי, כולל גרמניה שכל כך התנכרה לה בילדותה וכל כך השפילה אותה. סימון וייל ואני שמרנו על קשרי הידידות ונפגשתי אתה בהזדמנויות שונות.

למחרת הגענו לעיר בשם מיקולוב. הכניסו אותנו לאסס תבואה גדול. נפלתי על הקש ונדממתי לכמה שעות. כשהעירו אותנו אמרו לנו שיש ללכת עוד 4 ק"מ לעיר נליוביץ שהייתה כבר על אדמה גרמנית, ושם נעלה על קרונות רכבת וניסע למרכז "מפעלי סימנס" ליד ברלין כדי להמשיך בעבודתנו. התחלתי לחשוב כיצד אני נמלט מהקבוצה מכיוון שלא רצייתי להגיע לגרמניה. בקשתי מאחת הנשים שצעדה אתנו מרחט וחוט תפירה ותכנתתי לברוח מכוסה בשמיכות ולהתחבא באיזשהו מחסן שם אוכל לתפור בגד מהשמיכות החומות. לידנו עברו עגלות ששימשו בקיץ להובלת תבואה. העגלות היו מלאות בגופות של אנשים שקפאו בדרך ונאספו ע"י העגלונים. היה זה מראה מבעית. בעיני רוחי כבר ראיתי את עצמי על אחת העגלות הללו, אם לא אברח בזמן הקרוב.

צעדנו בצד ימין של הדרך כאשר בצד שמאל היה יער, עטפתי את עצמי בשמיכות שהיו לי וכך עשו עוד שניים מחבריי. האטנו את המהירות והקבוצה התרחקה מעני מאיתנו. במרחק של 50 מטר מאחרינו הייתה קבוצה נוספת של צועדים. נצלנו את המרווח בין הקבוצות. חצינו את הדרך מימין לשמאל תוך כדי שאנו מתחפשים לנשים וקנות מכוסות בצעיף ונכנסנו ליער. השעה הייתה 4 אחה"צ והתחיל לחושך. הסמפרטורה ירדה ל-20 מעלות מתחת לאפס. לא ידענו לאן ללכת. פתאום, ראינו שובל ללא עצים. החלטנו ללכת על השביל. לפתע החלקתי וכך התברר שיש קרח מתחת רגלינו והבנו שזהו גור שמימיו קפא. הלכנו לאורך הנחל ובסופו הבחנו בשדה גדול מושלג. ואחרינו בתים ואסס בין הבתים. החלטנו לחזור על השלג אחד אחרי שני עד לאסס. האסס היה סגור והבנו שיהיה עלינו למצוא מקום אחר.

שהיינו וקיימנו והגעתם לזמן הזה

בית הספר היסודי רמת הוחיל הממוקם כפינת רחוב קהילות זגלמביה בשכונת רמת החייל בתל-אביב, ממשיך ובונה את הקשר עם ארגון יוצאי קהילות זגלמביה.

יחד עם הדסה קנטור נציגת הארגון תכננו את הפעילות החינוכית לקראת יום השואה ואף בקרתי יחד אתה במכון "משואה" העוסק בהוראת השואה.

את פונת קהילות זגלמביה בספריית ביה"ס אנו ממשיכים להעשיר בספרות ילדים ובספרות עיונית בנושא השואה ותקומת מדינת ישראל. נשמח לקבל כל חומר תיעודי וספרותי של יוצאי קהילות זגלמביה ובני הדור השני והשלישי המתאזמים לפינה זו.

ולכל יוצאי קהילות זגלמביה שמציינים 60 שנה לשחרורם שהיינו וקיימנו והגעתם לזמן הזה.

דליה כרמון
מנהלת בית"ס רמת החייל

שישים שנה לשחרור ברגן בלזן – אפריל 2005

מאת: זחה שטרם לבית בליצקי מדומברובה

והרבבות אשר בקברי אחים
טמונים שם ללא שם ובלי זהות
על אכזריותם של חיות האדם
לנצח ישמשו הם עדות

וחיש חלפו להם השנים
שישים במספר
ושוב פורחים הפרחים בגנים
שונה קצת – לא כמו בעבר

ובציריפים חולים וגוססים
וידונו קצרות מלהושיע
להם החופש לא בישר כבר כלום
למעשה – הוא איחד להגיע

כאשר צלצלו פעמוני השחרור
בחמישה עשר באפריל
נשמע באוויר ציוץ ציפורים
לכאורה – יום אביבו רגיל

ורק אנחנו קצת זקנו
שיער שיבה, קמטים פה ושם
ולנכדנו סיפור נספחה
סיפור על סבל של עם

רצונו לבכות, לצחוק, גם לשמוח
לזעק למרומי השמים
אך לרובינו לא עמד הכוח
פשוט כשלו הרגלים

מחציריפים פרצו שלדי אדם
לבושי סחבות ושורצי כינים
ובחוצות ערמות גדולות של מתים
מול עיניהם המבועתות של המשחררים

איך עבדים בגרמניה היינו
המוות יום למולנו
ואם את הקאמר למתע ראינו
הדם קפא בעורקינו

אך אט אט ישרנו את גבינו
ומשפחות הקימונו
גברנו על מכשולים בורכינו
וראו נא – לאן זה תמנו

ובחמלה הם פתחו את תרמיליהם
ורוקנו מכל תכולתם
והמטירו עלינו טיני דברים
שמוזן שחננו על קימם

סיוור שורשים בזגלמביה אוקטובר 2004

נסיעת משלחת זגלמביה לפולין

מאת: שמועין ניצני

אוקטובר 2004
האנדרטה לזכר בית
הכנסת הגדול במנדן

The monument of the
Synagogue in Bendin
October 2004

מצלדו המשכנו לדומברובה. ברצוני להתעבב מעט על העיר דומברובה גורניציה, שהיא העיר בה נרה משפחת אבי פיבניצני ז"ל, ומעט מאוד שרדו ממנה. חשתי התרגשות רבה כשהגענו לאנדרטה לזכר אותם יהודים, שנרצחו בגטו. מתחת לאותה אנדרטה מצויים כ-10 קברים בלבד. זה מה שנשאר מקהילה בת 5,000 נפש. קיימו טקס ליד האנדרטה בהשתתפות תלמידים מביה"ס המקומי שהצטרפו לטקס.

אמרתי מספר מילים לזכר משפחתי שלא הכרתי ועמדתי בעיקר על נושא המשפחה שאבדה, יהודים שומרי מצוות צנועים, שחיו את חייהם תוך הקפדה על יואהבת לרעך כמוך. הרגשתי הרגשה של סיפוק המחילה בעצב עמוק, שהגעתי לעיריה בה חיו סבי וסבתי וכל משפחתי.

מדומברובה המשכנו לסוסטוביץ. ערכנו טקס בשרודולה, בככר ע"ש האחים קוודי. המשכנו למקומות בהם היו אתרים יהודיים והסרנו את הלוח מלוחות ההנצחה שנקבעו במקום: בבית החולים, בבית היתומים ובבית הספר רפפורט. כל משך הביקור שלנו בסוסטוביץ ובטקסים שערכנו התכבדנו בנכחותם של ראשי העירייה.

היום השלישי הוקדש לביקורים פרטיים. כל משפחה שכרה רכב ונסעה לחפש את עברה. כשנפגשו בערב שמענו סיפורים מרתקים של מי שמצאו פרקים מעברם ואחרים כמוני שלא מצאו זכר, מעבר לשמות רחובות, תחנות רכבת ובתיים.

היום הרביעי בבוך החייל בביקור בסלבקוב. הגענו למגרש שעל נהר המזימשה, שם הנחנו זר למרגלות האנדרטה לזכר היהודים שנורו על גדות הנהר בתחילת המלחמה. משם המשכנו לבית הקברות. בקרנו בחוזה של קיבוץ עובדיה וחזמנו את הביקור בקבלת פנים חמה שערך לכבודנו ראש עיריית סלבקוב בקרצ'מט (פוגדק בן 300 שנה).

את הביקור בזגלמביה סיימנו בז'ינצ'יה. הגענו לבית הקברות וערכנו טקס קצר. הנחנו זר פרחים למרגלות האנדרטה של קבר האחים.

לאחר 4 ימים באזור זגלמביה, נסענו לורשה, ביקרנו באזור הגטו שהיה, עברנו את נתיב הנבירה וסיימנו טקס באנדרטה לזכרם של תושבי הגטו והלוחמים שמרדו בגרמנים.

מסע קשה לעולם היהודי שהיה נעלם.

חזרנו לאחר 10 ימים מלאי חוויות ורגשים מכל מה שראו עינינו.

כאוקטובר 2004 יצאה משלחת ארגון זגלמביה לפולין. מטרת המסע הייתה סיוור בעיירות באזור זגלמביה ובעיקר השתתפות בטקס הנחת אבן פינה בעיר בנדן לכיכר גיבורי הגטו.

הקבוצה שמנתה יותר מ-30 חברים כללה את אנשי הדור הראשון השני והשלישי. זו הייתה קבוצה הטרוגנית, אשר למרות הבדלי הגישות ופער הדורות התגבשה תוך כדי המסע לקבוצה אחת.

נחטנו בקרקוב, סיימו בעיר, ברובע היהודי שהיה מרכז ההווה היהודית בעיר לפני המלחמה. ביקרנו במספר בתי כנסת ברובע, והגענו לבית המרקחת של תדיאוש פנקביץ, חסיד אומות העולם אשר נתן מחסה ומקלט ליהודים ככל אשר יכול היה בבית המרקחת שלו, ואכן מוצדקת האמרה עליו כמו על שאר חסידיו אומות העולם - "כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו".

ביקרנו ליד חומת הגטו, עברנו ליד קפה ציגוריה, שאותו חתקו אותם צעירים יהודים בחג המולד 1942 ועוררו הערצה ופליאה בכל מעיר. ביקרנו במצודת האוול, מרכז השלטון שבו קבורים מלכי פולין ושליטיה בעבר.

ביקרנו במחנה פלאשוב שבו נספו כ-80,000 יהודים ואשר לא נותר ממנו דבר. ביקרנו במכרה המלח בעירית וילוצ'יקה וראינו את התפתחות נושא כרית המלח באזור.

עובנו את קרקוב ונסענו לביקור באושוויץ, שלא מכבר סלאו 60 שנה לשחרורה.

הימים הבאים הוקדשו לביקור באזור זגלמביה. היום הראשון הוקדש לבנדן. פתחנו את הביקור בקדיש שנאמר ליד אנדרטת בית הכנסת הגדול, משם עלינו לכנסייה של חסיד אומות העולם, הכומר ובצקי. המשכנו לקבלת פנים חגיגית בבנין עיריית בנדן בנוכחות שגריר ישראל בפולין, ראשי המחוז, ראשי העיר ונכבדים מקומיים.

שוא המסע היה השתתפות בטקס המרשים - חנוכת כיכר גיבורי הגטו לזכר אותם צעירים יהודים שנטלו נשק והתנגדו לרצחם הגרמנים. את הטקס ניהל י"ר ארגון יונה אדם שידלובסקי. בטקס נשאו דברים: ראש העיר בנדן; מרשל מחוז שלזיה; שגריר ישראל בפולין, ז'וד פלג; אברהם נרין, י"ר הארגון; מנחם ליאור וזאב לירון-לונדון שמשפתני הסאנק בגטו; וירון דגני, נכדה של תושיה הרצברג. שנשא דברים בשם הדור השלישי. הדוברים עמדו על חשיבות הזיכרון של השואה ועל תגובה נחרצת כנגד מכושי שואה מקרב העמים. הונחה אבן הפינה לאנדרטה שתקום בכיכר והלוח הוסר מעל השלט הנושא את שם הכיכר. Plac Bohaterów Getta. לאחר הטקס ביקרנו בכונקר שבו מצאו את מותם פרומקה פלוטניצקה וחבריה.

אחרי צ'קונו בבית הכנסת "מורחיי", שנתגלה לא מומן, בבית החולים "לינת חוליים" ובבית הקברות בררוב פודמצייה.

את הסיוור בבנדן סיימנו בנימנסיה היהודית ע"ש פירסטנברג שם סיפרה לנו תושיה הרצברג, שהיתה שם תלמידה, את חוויותיה.

לאחר מנוחה קצרה, חזרנו בערב לבנדן לארוחת ערב חגיגית, למרגלות הזאמק, בנוכחות ראשי העיר וראשי ארגון "יונה".

את היים השני התחלטו בביקור בצ'לדזי. ביקרנו במקום בו היה בית הכנסת, משם המשכנו לבית הקברות, שם ערכנו טקס קצר, אמרנו קדיש והנחנו זר למרגלות האנדרטה של קבר האחים.

שמועין ניצני ליד האנדרטה במקום בו היה בית הקברות בדומברובה
Shimon Nizani by the monument of the Jewish cemetery in Dombrowska

אוקטובר 2004 – שושנה יפה (פאטשניק) וזב קלסנר, ילדי סוסטוביץ, בשרודולה
Shoshana Yofe (Patchnik) and Zev (wówek) Klasner, in Shrodula - 2004

רשמים מבנדין

מאת : חנה גרין

היינו גם במקומות אחרים, מימים אחרים, שקרו בהם איזונים עצובים: מגרש הייכוחי שאלי רכזו יהודי הגטו ואולם הספורט של ביה"ח "יהודי" שאלי הועברו אמי ואחותה ממגרש הייכוחי. אמי ואחותה חוצצו מאולם הספורט הזה בעזרת הרשל שפרינגר, המזריק של אמי מתנועת הנוער "דורתי", וכך הן ניצלו.

היינו ב"דולג" בסוסטבץ וכמוכן באושוויץ – התחנה האחרונה של כל בני משפחה.

המסע הזה עשה לי משהו. הייתי עם וראיתי בסו עיני היכן עברו על אמי החוויות השונות. יש לנו עכשיו עוד דברים משותפים ששתינו מכירות וזה קרב בינינו עד יותר. אני סברה שבני הדור השני בפרט והדורות הבאים בכלל, חייבים לנסוע ולראות מאין באו הוריהם. לראות שהיו להם חיים יפים, משפחה וחברים. נדב סיכם ואמר: ידעתי שהמסע יהיה מעניין אבל הוא היה מעניין הרבה יותר ממה שחשבתי. הסיור הזה ריגש מאוד גם את אמי. היא שמחה שמעניין אותנו – את בני ואותי – לנסוע ולראות היכן היא גדלה. החוויות שלנו העלו אצלה שוב זכרונות וגעגועים למה שהיה ואיננו, למי שהיו ואינם. היא התרגשה מאוד כשהדלקנו זר וכרונן וקראנו דברים לזכר בני משפחה באושוויץ.

רשמים ממסע שורשים לפולין – שבט שייבק לדורותי

מאת יעקב שרת

היינו יכולים ליהות בוודאות שזהו אכן הקבר אותו אנחנו אכן מחפשים. רשימת קברי בית הספר שהוכנה מראש והובאה עם המשלחת עזרה לנו ביום החופשי שלנו למצוא שלושה קברים נוספים, שלא חלמנו ששרדו: יוסף שייבק, סבא של אברהם שייבק (בעלה של בלה), טוביה שייבק, הדוד של אברהם, וכן סבתא של בלה, פריידל, אשתו של אותו סבא יעקב שמצאנו יום קודם לכן. לאחר אותו יום הרגשנו שמטרת הנסיעה הפרטית שלנו התמלאה. מצאנו שרידים מן העבר, בלה יכלה סוף כל סוף לערוך טקס אזכרה בבית הקברות לבני משפחה, לומר קדיש ולבכות על משפחה שנכחדה. סגירת מעגל. אנחנו, הדור הצעיר יותר, קיבלנו הוכחה ממשית לשרשים שלנו. כל סיפורי השואה הפכו מבחינתנו למציאות.

ומלה גם על הטארוחים הפולנים. עם כל מה ששמענו על יחסם ליהודים בזמן החוץ, הרגשתי שחיוס יש תחושה של כבוד אלינו ואל מה שאנחנו מייצגים, כך אני רוצה להאמין. אני לא משלה את עצמי לגבי חזרה של יהודים לפולין היום, אבל נראה שכתירים אנחנו רצויים שם.

בזמן קצר היינו במקומות רבים ישנים וגם חדשים. אני מרגיש שספגתי במהלך המסע חו את האווירה של פעם והן את האווירה המתחדשת של המדינה, שלא מזמן יצאה משלטון קומוניסטי. מצד אחד נתקלנו במקומות שכמעט שלא נשתנו, כמו הביקור שלנו בבית נשריו של אברהם שייבק (בעלה של בלה) שנשאר במקומו כבר למעלה משמונים שנה ועדיין מצאנו בו דיירים החיים בעליבות נוראה. ומצד שני ראינו גם את פולין המתחדשת והמורדנית בדמות תקניונים החדשים. בנוסף ראיתי גם פולין שלא שוכחת ומבדדת את עברה ההיסטורי של עמה ושל היהודים, בעיקר, במחוז בו היינו, מחוז זלמביה.

גם לאחר החזרה מהמסע המשכנו לחוש את עוצמת הזיכרונות והמשכנו לדבר ולעכל את המראות. במשך חודשים רבים שקדנו על תיעוד המסע ועריכתו בסרט וידאו, חלקי שתעצים בנו את הרשמים ועזרו לנו לעכל אותם לשמך.

יצאנו למסע כיהודים, חזרנו כקבוצה מלוכדת עם רצון להמשיך ולהיפגש. איני יכול לדבר בשם כל חברי הקבוצה, אולם אני ומשפחתי מרגישים כיום הרבה יותר מחוברים למורשת של מחוז זלמביה ולתושביה היהודים, אלה שנכחדו ואלה ששרדו.

בירסנאו, אוקטובר 2004 – מימין: אריאל יהלומי (יליד זיבירצ'יהו), בלה שייבק (לבית פלדמן) – ניצחת שויבוישץ) ונכדת, דן בייטנר, ושמואל ישכר. (Right) Ariel Yahalomi, Bela Shivok-Feldman and her grandson, Dan Beitner and Shimshon Jashvitz at Birkenau - October 2004

בסוכות יצאנו לפולין למסע שורשים בזלמביה, בני הכפר סב ואנוכי. רצינו מאוד שנסע שלושה דורות: אמי, היה זורי לבית גלברג, בני ואני. מסיבות בריאותיות נבצר מאמי להצטרף. בין השאר בקרנו גם בבנדין. אמי מבנדין. הסיור לבנדין סגר אצלי מעגל. כל כך הרבה שמעתי מאמי על בנדין, סיפורים שהיו מלווים בציורים ובשרטוטים מותאימים:

איפה היא גרה והיכן גרו הסבא והסבתא והדודים. איך נראו הבית שלה והבתים שלהם. הכרתי את הרחובות הראשיים של העיר: קולונטיה, סרדייובסקה ואחרים ואת ככר השלושה במאי. כשעצמתי עיניים יכולתי לראות את ביה"ח היסודי בו למדה ב"פיאסטי", את הכניסה ואת המדרגות, היכן היה חדר כיתה והיכן הייתה המנהלה.

בדמיוני ראיתי את תחנת הרכבת עם השעון הגדול בחזית וכמוכן את הזאמק. אין פלא שזיהיתי אותו מייד כשראיתי אותו, כאילו כבר הייתי שם בעבר. הכרתי את הנהר שמקיף את בנדין. בבית רקראט לו בהומור הייפשמפשה"י. אני פעם לא חשבתי שאבקר בעיר בה גדלה אמי. זה היה בגדר חלום. ופתאום החלום התגשם, והייתי שם, בכל המקומות הללו. וכל הסיפורים הטובים והרעים, הפכו להיות ממשיים ומציאותיים. התרגשתי מאוד, עד דמעות. זו הייתה חוויה חזקה במיוחד. ניסינו להגיע לכל המקומות למרות הזמן הקצר. התלחבנו ושמחנו כמו ילדים מכל רחוב או מבנה או אתר שזיהינו וקשור לילדותה של אמי. צלמנו הכל מכל זווית אפשרית.

יצאתי למסע עם מטען ציפיות נמוך. לא הייתי אף פעם בפולין. כל חידושיי הסתכמו בלימודי ההיסטוריה בבית הספר, ספרים שקראתי וסיפורים ששמעתי מבית אבא ומחמותי – בלה שייבק. יצאנו למסע כקבוצה משפחתית: בלה שייבק לבית פלדמן, בנותיה: צפי וגארה, נכדיה: דני (בנה של ציפי) ואיתמר (בנה של גארה ושלי) ואני (בן זוגה של גארה). הרגשות היו משרבים. מצד אחד נסיעה לחייל מביאה אותה תמיד חוויות של מקומות חדשים ולא מוכרים, ומצד שני כל הזמן ניסיתי לזמין אף נראו אותם המקומות בזמן החוץ הטרא, ואת אורית חוסר האונים והטרדייה האיומה, אשר בה חשו היהודים כיום השואה.

אוקטובר 2004 - משלחת יוצאי זלמביה וראש עיריית סלבומו מר טראוי The mayor of Slawkow Mr.Gunaj & Zaglembe delegation -October 2004

במבט לאחור של חצי שנה מאז המסע, בויכוחי נותרו המראות והחוויות המרגשות מחברי המשלחת עצמה. לחלוחית של דמעה בעיניה של בלה בבית הקברות של צילדו, קולו המשתנק של שמשון בעת הטקס בבירקנאו, קולו הרועם והגאה של אריאל המזריק למרות כל מה שעבר עליו בזמן החוץ, רגשותו הרבה וקולו הנחנק של גרין בעת טומוי, הישריטה של נוצני בחיטוטי העבר המשפחתי שלו, משה הממתין בחיך יד פשוטה לעזרה עם כל ירידה מהאיטובוס, שושנה הרוקדת בכל מקום ובכל מצב אם רק תשמע צליל של מנגינה ואת זאב אי אפשר לשכוח. איך זאב זידה עם המקל לאורך כל הטויל, אך זרק אותו הצידה במסיבת הסיום בוורשה ופצח בריקוד ציה ציה סוער עם רחל.

משהו מיוחד היה באווירת היחד של הטויל. אני שבאתי כמיין צופה מוחזר, ובעצם באתי על יתקני של מצלם ומתעד המסע עבור משפחת שייבק, הרגשתי איך אני נשאב פנימה לתוך היחד הזה. ניסיתי להבין מה גרם להרגשה של האווירה המשפחתית המיוחדת. האם זה הארגון הנפלא של ראשי הקבוצה? האם זה המסר שהעבירו לנו ראשי המשלחת שמטרת המסע היא להנציח כל אבן וכינה ברחבי חבל זלמביה בכדי שלדורי דורות לא נשכח דבר מעברנו? האם הידיעה שכולנו באנו מאותו יישוב? האם זה הגעגועים של המבוגרים שבינינו לילדותם? ובכן התשובה היא לא רח משמעות, אבל נדמה שרובנו חוונו את ההרגשה שיש חוטים סמויים המקשרים בינינו מהעבר אל ההווה, מדור ראשון, לשני, לשלישי ואף כבר לרביעי...

החוויה האישית והמשפחתית הכי חזקה שלנו הייתה כאשר הצלחנו לזהות ארנצה (!) קברים של בני המשפחה הקרובה בבית הקברות היהודי של צילדו. קברים, אשר לפני המסע לא חלמנו שעדיין קיימים בכלל. והנה נוכחנו שאכן יש ממש בכל הסיפורים ששמענו, הקברים הנם ממשיים, ובעצם עכשיו אנחנו חלק מהסיפור! כבר ביום הטקס בבית הקברות הצלחנו לאתר את קברו של סבא של בלה על סמך תמונה מקורית שהייתה לנו ובעזרתו של היהודי המקומי תשומר על בית הקברות... הקבר לא הופיע ברשימות מאחר ורק שם פרטי כלבד הופיע על המצבה, "יעקב", ואילו שם המשפחה "פלדמן" שקע עם מחצית המצבה מתחת לאדמה. אלמלא התצלום המקורי שבידינו, בו הופיעה המצבה בשלמותה, לא

עלה זכרון - עלי ה"רמפה"

מאת : שמשון ישיביץ (דור שני למשפחת ישיביץ מבנדין)

עייפם מן הדרך, זועקים וקולם מרגש
מובלים לאחר "סלסקציה" ישירות אל האש.
עוד משלוח הושמד ועוד אחד הוכחד
כשעל שפתותיהם "שמע ישראל...די אחד".

כאנו לכאן מאוחדים שלשה דורות
אתנו כאלה ששרדו את התלאות
עומדים נדהמים ואתנו שבושה בלב
שנוכח אתכם לעד עם הרבה כאב.

אנחנו נשבענו כאן שלא לשכוח
אנחנו נשבענו כאן שלא לסלוח
נעמוד לפניכם ונאמר בתדהמה
"יתגדל ויתקדש שמה רבאי".

הכתובת על השער "העברדה משחררת"
הינה סף המעבר אל הפלנטה האחרת.
במקום זה התבצעה עבודת מתוך חשיבה ולבטים
אוך ניתן לשכלל ולהשמיד יותר יהודים.
משלוחי יהודים שהגיעו ברכבות משא בקר
הוכנסו אל המקום הזה המנוכר.
בודדים, משפחות והמוני ילדים
זעקו "חוס ורחם עלינו אלוקים".

והארץ תשקוט עין שמים אודמת
סוב המשורר על מלחמה אחרת
גם פה ב-ארושיץ- "ברקנאוי" בפלנטה המזרח
אפשר לחרוז אותה השירה,
הארץ שקטה אף אחד לא פנה פה
וכאילו לא ידעו ואף אחד לא מזדחח,
שפה במקום זה השמיים סמוקים ואודמים
מהשמדתם ושריפתם של אחיני היהודים.

יד לזכר הנספים בשואה הי"ד

פרויקט שימור ותיעוד בתי עלמין בפולין

מאת : מאיר שילה – מנהל הפרויקט

א. שידלובסקי (משמאל) ו-מ. סטרוינסקי (מימין) מארגון "יונה" עם ראשי משלחת הטער Adam Shidlowisky (left) & Mirslaw Strajajnsky (right) of the "Inna" foundation with the head of the Israeli delegation visiting Bendin

מנהלי המשלחת, המדריכים, המורים המלוים ותלמידים רבים הבישו את שכינת רצונם מהצלחת הפרויקט ולא פעם אחת נאמר כי הפרויקט היה גולת הסותרת של המסע, אשר הטביע את חותמו ברגשותיהם ובזכרונם של בני הנוער וכי הכרחי וחשוב למסד פעילות זאת להרחיבה ולפרסמה ברחבי הארץ ובעולם יש לציין את אנשי ארגון "יונה" אשר ליוו אותנו במסלול היכרות של האתרים היהודיים בבנדין ובכללם: האגנדרטה על חורבות בית הכנסת הגדול, הכנסיה ששימשה מחבוא ליהודים, כיכר גבורי הגטו, בונקר "המכבסה" בו התחבאו פרומקה פלוטניצקה וחבריה, בית הספר "קופרניק", הגימנסיה העברית ובית הכנסת מזרחי שנתגלה לאחרונה.

תופעה נוספת אשר חשובה לציון היא: פניות מראשי ערים בפולין למשרד בוורשה להשתתף בפרויקט שימור ותיעוד בתי עלמין יהודיים בעקבות השמועה הנפוצה על פרויקט חשוב זה. יש לציין באופן יוצא מן הכלל את שיתוף הפעולה של הרשויות המקומיות, סיוע בהקצאת כלי עבודה, לוויה וקבלת פנים של התלמידים בעבודתם.

פרטי הפעילות – המשלחת בראשות שואל הלפרין הגיעה לעיר בנדין ב-2 בנובמבר 2004 בשעה 12:30, נפגשה עם יו"ר ארגון "יונה" לשימור מורשת בנדין ועם נציג העירייה אשר ליוו אותם במסלול האתרים היהודיים בבנדין. החל מן השעה 14:15 החלה המשלחת לבצע פעילות ניקוי וחשיפת מצבות בבית העלמין העתיק בבנדין. במשך כשעתיים חשפו ותעדו עשרות מצבות.

The Polish ambassador to Israel, Mr. Jan Wojciech Piekarski and chairman of Zaglembe Organization, Mr. Abraham Green at the organization's hall in T-A

כפי שתוכנן יצאה משלחת ממלכתית של בני נוער למסע לפולין בתאריכים קצובים, בין ה-26/10/04 - 2/11/04.

המשלחת מנתה כ-150 תלמידים וקבלה הכנה והדרכה לפרויקט שימור ותיעוד של בתי העלמין בבנדין, אשר בהם ביצעה פעילות של "מחויבות אישית". התלמידים חולקו לקבוצות עבודה אשר זעמו בחשיפת מצבות, נקוי עשבים, נקוי המצבות, רישום שטות ופרטים, צילום בידאו ותמונות "סטילס" ותיאור בכתב של הפרויקט ע"י "כתבים צעירים".

פעילות זאת נעשתה בחסות משרד החינוך, ארגון "יונה", העירייה המארחת ומכון יד להבחייה. האנשים שקיבלו וליוו אותנו לכל אורך הפרויקט יו"ר ארגון "יונה" – מר אדם שידלובסקי ומניקה – נציגת עיריית בנדין.

קבלת הפנים הייתה חמה ומרשימה וכללה ביקור בכי"ס המקומי "קופרניקה" במהלכו ניתנו הסברים וברכות חדות, ורצון עז לקיום קשר רצוף והדוק עם קבוצות בני נוער ישראליות.

בני הנוער שביצעו את הפרויקט היו נלהבים ויצירתיים וציינו את חשיבות הפרויקט, את חיבורם למורשת העבר המפואר ואת חלקם כחוליה מחברת לשמירה ותיעוד של זיכרון הדורות. רבים הביעו את רצונם לחזור ולהשתלב בפרויקט בטקסות נוספים בעתיד.

משלחת בני נוער מישראל בעת ביקורה בבית הקברות העתיק ברחוב פודיאמצה בבנדין Israeli high-school students visiting the old cemetery (Podiazmache) in Bendin

ביקור השגריר הפולני - מאת : אילה אבידב שליזינגר

פעילים בני הייז הראשון הישני של יוצאי זלמביה קיבנו את פניו של שגריר פולין בישראל מר יאן וויצ'יק פיקארסקי, אליו נלווה המזכיר הראשון של השגרירות הפולנית מר כריסטוף בייקו.

המפגש התקיים ביום שני ה-11 לפברואר, באולם הארטן ליד שולחנות ערוכים בכל טוב. אברתם ניהן, יו"ר הארטן, ברח את האורחים והסביר על פעילותו המנומנת והענפה של הארטן בארץ ובפולין. בדבריו הדגיש כי הפעילות בפולין מתאפשרת הודות לקשרים הטובים ושיתוף הפעולה עם השלטונות במחוז זלמביה. פעילות המובלת שפץ ושימור בתי הקברות, הקסה ושימור אנדרטאות, לחות זיכרון כמו גם השתתפות פעילה של אנשי השלטון המקומי ובני הנוער הפולניים בעת בקורות וביקור בני נוער מישראל בערי זלמביה.

השגריר המלני מר פיקארסקי, היטיב בדבריו ברסה ובסקירת מערכת הקשרים של פולין ומדינת ישראל.

אחר כך נערך רב שיה ענייני בין הנוכחים השגריר. לסרות שבקש, בראשית דבריו, לא להישאל בעניינים "טכניים" בהם מטפלת השגרירות, היו אנשים מחקת שלא נסדו בפיתוי, השגריר בדרכו הדיפלומטית והלכבית השיב.

אראל קלומי סיוע בעיקר לפני הדור השני מרגום דברי השגריר ספילנית.

לזכרה של אמא... חנה קוטליצקי לבית קלו

אנחנו נפרדים ממך בצער ובכאב גדול אבל גאים בך ובמסכת חיך שמתחילה בילדות מאושרת כבת אמצעית למשפחה דתית בליפציג שבגרמניה. האידיליה המשפחתית נדעצה עם עליית הנאצים לשלטון, לאט לאט חוטלו עליכם יותר ויותר נזרות שהפכו את חייכם בעיר האהובה עליך לבכתי נסבלים, עד שבא הגירוש לפולין בהיותך בת 15. בבת אחת חרב עליכם עולמכם.

עם פרוץ המלחמה וכיבוש פולין עיי הגרמנים בהיותך בת 18, החלה בחיך תקופה חדשה בניסיון לשרוד. התחלת לפתח עוז רוח ואומץ שליוו אותך מאז וחלאת. כשתפסו את אביך ברחוב ורצו לשלוח אותו למחנה עבודה לא היסטת להיכנס למטה הגסטפו בעיר כדי לנסות ולשחרר את אביך ולהציע את עצמך במקומו. צריך להבין שמעשה כזה נחשב למעשה מטורף, אבל כיוון שדיברת עם הגרמנים בשפתם והם נדהמו מהחוצפה של היהודיה, הסכימו לשחרר את אביך אמך ואחותך נשלחו כבר ב-1942, את אביך הסתרת במרתף הבית בו התגוררתם בקשאנוב, אבל יום אחד כשיצאת לעבודה הוא ניתפס עיי הגרמנים בעקבות הלשנה. אחיך נהרג ברוסיה. מאז לא ראית יותר את משפחתך. לקראת סוף המלחמה בינואר 1945, כשהגרמנים חשו בתבוסתם, החליטו להציע אתכן בחורף הקשה לתוך גרמניה, מרחק של 800 ק"מ, במחשבתם שיום יצעת המוות. את המסע התחילו כ-1000 בנות. צעדן כל יום כ-20 ק"מ, כמיט ללא מזון כשחלק גדול מכן חילות. בגמר הצעדה, כשהאמריקאים שחררו אותן, נותרו בחיים כ-200 בנות. השאר מתו ממחלות, קור, רעב וירי של הגרמנים בכל מי שמעך בדרך. הייתה שם עגלה שכל מי שהרגיש שכלו כוחותיו טיפס עליה ובסיומו של יום היו הגרמנים יורים למות בכל מי שנמצא על העגלה. איך כתבה עליך חברתך, גרדה קליין בספרה "All but my life" על "Hanka the angel". על כך שלקראת סוף המסע כשאפסו כוחותיה של גרדה והיא ניסתה לעלות על עגלת המוות הכרחת אותה להמשיך לצעד וכך ניצלו חיה.

בתחילת 1946 פגשת את אבא, ניצול שואה שאיבד את רוב משפחתו והחלטתם להינשא. בשנת 1948 עליתם ארצה. אבא שחלה בשחפת באושוויץ היה מאושפז לסרוגין במשך 10 שנים בגלל מחלתו. ואת התחלת לעבוד במעבדה המרכזית של התעשייה הצבאית ברמת חשרון- המקבילה אז של רפא"ל היום, שם תרמת את תרומתך הצנועה לביטחון המדינה, כשחיות שותפה בשנות החמישים והשישים ובמיוחד בזמן האמברגו הצרפתי, לפיתוח בין השאר, של תוליך 106 מ"מ ומגוים שונים לתותחים וטנקים. באחת מנסיעותיך לנגב לניסוי תחמושת חדשה, פגשת את דוד בן גוריון, שהיה אז שר הביטחון והוא חיבב את התפעלותו והערסותו לאישה היחידה בין כל הגברים שעסקה בפיתוח אמצעי לחימה.

המשפחה

נתק צים - לזכרו

לפני מספר חדשים הלך לעולמו נתן צים (לביית צימברקטופף מסוסנוביץ), או נתק כפי שקראנו לו. נתק היה בעל יומה ואיש ארגון לסופת. כמי שסיים את פרק היסורים בשואה בבחוק הילדים במוכנוואלד, ארגן נתק את מפגשי ילדי מוכנוואלד מכל העולם בישראל ובאתר מחנה מוכנוואלד עצמו. נתק שלמד בגימנסיה עיי פירסטנברג בבנדן, יום מספר מפגשים של בוגרי הגימנסיה.

אולם במיוחד רציתי לציין את תרומתו החשובה לארגון יוצאי זגלמביה. כבר בראשית הדרך, בשנות השבעים המאוחרות הוא היה בין המעטים שצדדו בהקמת ארגון זגלמביה במסגרת הלניסמנשאפטיס הנפרדים לבנדן, סוסנוביץ, צילדז, זומברומה ועוד. מיום הקמת הארגון היה נתק חבר ההנהלה המצומצמת שקבלה החלטה על נטיעת יער קדושי זגלמביה ומאוחר יותר על הקמת יד הזכרון בסודיעין. בשנת 1987 היה חבר ועדת הארבעה שארגנה את הכנס העולמי בעת פתיחת יד הזכרון באפריל 1988, כנס בו השתתפו מעל אלפיים אנשי זגלמביה מכל חלקי זבל. נועבר לעסקי ציבור נתק היה גם איש חברה. חבר טוב שתמיד היה מוכן לתמוך ולתת כתף לעזרת חבריו.

מעל לכל נתק היה איש משפחה למופת, ואכן אשתו ילדיו ונכדיו החזירו לו את אהבתם, טפלו בו ולוו אותו בנאמנות ובמסירות בתקופה הארוכה של מחלתו. נתק נפטר בראש השנה תשס"ה בו אנחנו מתפללים "כי זכר כל המעשים לפניך באי, וכן יזכרו בזכרון טוב לפניך". אכן נזכור אותך, נתק.

אברהם גרין

נולד לי סבא

זאת: חצית רייטר גיטלר

הוא יכול היה להיות סבא שלי
סבא אמיתי
ילדך בידו הנרוגה את ראשי
קורא בשמי
אביש לעברי בעיניים הזות,
ואהו ביד.

יוסף גיטלר - נספה באושוויץ
Josef Gitler - Was murdered in Birkenau

רק אמירה אחת
ביני לביןי ספרידה
רק שאלה אחת בשאלה
שם, בברקנאו, במסדר השגרה
בן כמה אתה???
ותשובתו -
אה הגיורל חרצה.

סבא יססי,
כן. יש לו שם,
יש לו דמות וזורה.
שם שמעולם לא זכה
מנני לשמר.
שם שמעולם לא הצויה
להגות במילה,
שם שמעולם לא יכולתי
להעלות על בדל שפתי.

קרה משהו -
קרה לי,
או קרה לו.

אני, וסבא שלי???
אני???
פחאם, נולד לי סבא
כן. נולד לי
בדמויני, הוא נילד.

אבלים על מותו של

אינג' בנימין מאירצ'ק

מזכיר כללי של התאחדות יוצאי פולין

ומשתתפים בצער המשפחה

הנהלת ארגון יוצאי זגלמביה

אבלים על מותה של

רבקה זלמנוביץ

לבית פיטרקובסקי מבנדן

ומשתתפים בצערם של חברנו, דב זלמנוביץ ובני ביתו

הנהלת ארגון יוצאי זגלמביה

הנצחות אישיות

אנו מזכירים כי במרתף ההנצחה שביד הזכרון במוזיעין נותרו עדיין מקומות להנצחה אישית של בני המשפחה שנספו בשואה. הנצחת שורה אחת (22 אותיות בעברית) עולה 5150. המבקשים להנציה את יקיריהם יפנו לאולם הארגון הפתוח מדי יום רביעי בערב וימלאו טופס עם הפרטים הדרושים.

הדפים שלי / הנקה של ז'ינגר - וירניק

סיפורה של הנקה, ילידת סוסטוביץ, נפתח בתיאור בית אבא ואמא שנבנו על פעילי ה"בונד" (מפלגה יהודית סוציאליסטית אנטי ציונית) אך אפשרו לה לאחר ויכוחים רבים להצטרף לתנועת "השומר הצעיר". בהמשך גדוש הספר עדויות ייחודיות להנצחה כמה שיותר אנשים מלפני המלחמה ובמהלכה. סיפורה של הנקה מתאר את עלייתה לארץ ישראל, מקפריסין לשם הונלתה יחד עם בעלה לעתיד יומק של ז'ינגר לאחר שעלתה באנית המעפילים "ישראל יפה", שנחפסה ע"י הבריטים.

הנקה מספרת על מאבק הגבורה של המחנות באזור וגלמביה שהקיפה את כל תנועות הנוער מה"בונד" ו"השומר הצעיר" ועד "השומר הדתי" של "הפעל המזרחי". היא מתארת את ביקורה של מרדכי אנילביץ שהגיע לגלמביה: "ישבנו שעות עם מרדכי והוא לא הפסיק לתאר ולדבר על התנונות... להתנגד! חייבים!... כדי לא ללכת בפשיזם, כצאן לטבח".

הפעילות המחתרנית התרכזת בפארמה "החווה החקלאית" בשרודולה, שם נאגד נשק פרימיטיבי. הנקה מתארת את מעצרה בידי המליציה היהודית בסוסטוביץ כמי שנחשדה בפעילות מחתרנית ואינה פוסחת על מעלליה של מוניק מרין, ראש הייזנראט, שניסה לשבור את המחנות, והסגיר לוחמים מבני הנוער שהומנו אחר כך ע"י הגסטאפו בעניינים. היא מספרת על סופו של מאבק הגבורה בפעילות של החברים בבונקר בקמיונקה.

ב-12 באוגוסט 1942 צעקת הקצין הגרמני "יימיה", מפרדה בינה לבין אימה ואלפי יהודים אחרים הנשלחים לאושוויץ. הנקה חוזרת לבית הוריה בשרודולה ומגורשת משם ע"י השכנה.

משם מתחיל מאבק השרדותה בעבודה מפרכת בשופים בגטו ולאחר מכן הגירוש והשהייה במחנות הנוראים: גליביץ, רבנסבורק, נישטאט וצעדת הטוות בתחילת 1945. ימי אימים הטאופיינים במאבק ימיומי של השפלה, עלבון ואובדן.

"הייתכן שבאמת עברתי כל זה. כל מה שאני מנסה להנציח על הנירון" שואלת הנקה של ז'ינגר - וירניק מחברת הספר "הדפים שלי". והשאלה וסיפון הקריאה שבה בעקבותיה עוברים כחוט השני בספרה של המחברת אשר חוותה על בשרה את מוראות האימים של האסון הנורא שקרה לעם היהודי. המספרת שרדה את מחנות העבודה הנוראים, ניצלה מגירוש לאושוויץ אליו נשלחו אימה ומרבית בני משפחתה באקציות השונות.

דפי הספר גדושים בתיאור גורלם הטרגי של אחיותיה, בני משפחתה וחבריה לסבל ולמצוקה. "הדפים שלי" נכתבו בראש ובראשונה לבני משפחתה, ילדיה ונכדיה למען ידעו את אשר אירע למשפחה שברובה נכחדה... היא לא חסכה בתיאורים, לא לטוב ולא לרע והשתדלה להנציח כמה שיותר אנשים בין דפי הספר, כדבריה בפתח הספר. "איך אמרה לי חברתי אינה, כשנפגשנו בעת ביקורה אצלי במחנה גליביץ; חנה און חייבת להישאר בחיים, כדי לספר על כולנו ועל כל אשר קרה לנו..."

לגבי הייתה זו צוואה, שראיתי תמיד לפניי כאובה לקיים!

אלתר ולטר

פנקס בנדן

יהדות וגלמביה הוציאה לאור מספר ספרי יזכור, ביניהם: פנקס בנדן, ספר סוסטוביץ והסביבה בשני כרכים, פנקס וגלמביה שיצא לאור באוסטרליה, ספרי דומברובה, זיבירציה, שצמישיץ ומאמרים על צילודו.

פנקס בנדן הינו ספר הזיכרון העתיק ביותר ומזמן כבר אול מן השוק. בעקבות פניות רבות החלטנו להוציא מהדורה חדשה של פנקס בנדן. בימים אלה נשלמת הודפסה ואפשר יהיה לרכוש את הספר תמורת 400 ₪ המבקש לרכוש את הספר יכול לפנות לאולם הארגון בפרישמן 23 ת"א הפתוח בימי די אח"צ.

עשרת הרוגי מלכות - במדרש ובפינט / אלתר ולטר

המעשה בעשרת הרוגי מלכות, שהיו מגדולי חכמי ישראל, ונהרגו בימי שלטון הרומאים בארץ ישראל הרטיט את ליבם של חמוני בית ישראל במשך דורות. קידוש השם של רבי עקיבא וחבריו בימי מלכות הרשע של הקיסר אדריאנוס, שדיכא את מרד בר כוכבא היה למופת וסמל של גבורה בישראל.

הספר פרי עבודתו של אלתר ולטר מבנדן, יצא לאור לאחרונה, בהוצאת מוסד הרב קוק.

סיפורם הנוצח לדורות במקורות קדומים: בתלמוד ובמדרשים, בפיזטים בקינות ובסליחות ובספרים על תולדות האומה.

הספר מחולק לשניים.

בחלק הראשון מצוי הרקע ההיסטורי על ימי שלטון אדריאנוס - מדכא מרד בר כוכבא וגזרות השמד שלו. בהמשכו - המדרשים וכן דעות ומסורות וגרסאות שונות של סיפור המעשה.

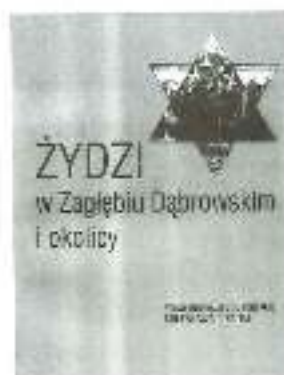
בחלק השני - עשרים ושמונה פיוטים, סיונות וסליחות, (ביניהם "אלה אזכרת") שהיו נאמרים ביום הכפורים ובימי צום ואבל על מעשה עשרה הרוגי מלכות.

בספר מובא סיפור מעשה ההקרבה המופלא של הרבי מאלכסנדר, רבי יצחק מנחם דניצ'גר הי"ד שנספה בשואה. הרבי מאלכסנדר קיבל "סרטיפיקט" יחד עם אשתו ובנו לצאת מפולין הכבושה ולעלות ארצה, זאת הודות להשתדלותם של חסידי אלכסנדר בארץ ישראל, ביניהם ר' חיים יצחק ולטר ד"ל מראשי הקהילה בבנדן, אך סירב לעזוב את עדתו וחסידיו. הרבי שהסתגר בבית מלאכה בנטו ורשה נספה יחד עם יהודי הגטו בטרבלינקה.

סופר כי כמסעו ברכבת לטרבלינקה אמר הרבי מאמר על הוצאתו להורג של רבי עקיבא וכך גם הוא הקריב את נפשו על קידוש השם כדוגמת רבי עקיבא, יחד עם חמוני בית ישראל הי' יקום דמם.

המערכת

ספר חדש אודות יהודי זגלמביה

יצא לאור ספר חדש במלנית המוקדש לתולדות יהודי זגלמביה והסביבה. את הספר ניתן לרכוש באולם הארגון במחיר 70 ₪. האולם ברח' פרישמן 23 ת"א פתוח בימי די אח"צ טלפון - 5270919 - 03

קטלוג בית הקברות היהודי בסלבקוב

יצא לאור ספר חדש במלנית המתעד את בית הקברות היהודי בסלבקוב, ב סבורים יהודי סלבקוב, שצמישיץ ואף מקצת סיהודי דומברובה. בספר - תצלומי כל המצבות ופענוח הטקסט שעל המצבה. בסוף הספר יש אינדקס שמות. את הספר ניתן לרכוש באולם הארגון במחיר 100 ₪.

האולם ברח' פרישמן 23 ת"א פתוח בימי די אח"צ טלפון - 5270919 - 03

נשף חנוכה בעיני הדור השלישי

מאת: יערה הרלצמן

בני הדור השלישי בנשף חנוכה באולמי ריטל ת"א - דצמבר 2004
Members of the third generation at Hanukkah Party - December 2004

זכורות לי אותן פעמים, בהן סבלו הפצירה כי שאצטרף לנשף חנוכה מסורתי ואני, הייתי מעקמת את אפי בתמיהה, ושואלת מה יש לי במשותף עם כל אותם זוגיים, שמער הדורות וראי ממריד ביטני.

נאזו הלפו מספר שנים והפכתי לאם בעצמי. אינני יודעת אם עובדה זו היא עקורכה אותי למשפחת זגלמביה, או שמא הייתה זו תוצאה של התקרבותי למורשת היהודית. התוצאה הייתה, שהתחלתי להצטרף לאירועים השונים ובהתלהבות רבה.

ברצוני אם כי להזמין אתכם, אותם בני הדור השלישי כמוני, שעדיין מהססים באם להשתתף באירועים השונים, לבוא ולהחית חלק בפעילות הענפה.

נר חמישי של חנוכה.

הכניסה לאולם מלווה בקריאות נרגשות. סבתות חוזרות להיות ילדות קטנות בנות שבע ושמונה, בעיניים בורקות וזוג צעלעץ (צמות) קשור בסרט. הן רצות בשמחה ילדותית, משילות מעליהן את עול השנים, מתחבקות ומפצטטות במיץ כשפת אדם - הפולנית המתגלגלת הלשוני.

ייתכיר, אלו בנותי, זה החתן יאלו הנכדים, מציינים הם זה בפני זה, בגאווה בלתי מוסתרת, את אילנות המשפחה המבורכים שהצמיחו פרות נהדרים, כל רגע ושניה הערב, מסמלים ניצחון חי ונשם על מוראי ההיסטוריה.

אין ספק, שבחכמה רבה עשו איתם מארגנים, אשר בחרו דווקא בחג זה לסמל את ניצחון האיר על החושך, התקווה על הייאוש.

ניצבנו שם, שולחטית - שוחחנות, משפחות - משפחות, חשים כי סולנו מתלכדים סביב הניצוץ היהודי שבנו, השלה ומתגבר בלבבות.

לאחר טקס הדלקת הנרות ושירת הייסעו צו"י המסורתית התפננו לדבר והפתיחה שהוגשו בחן רב ומאירת רגע לא נותר לנו אלא להתענג על תפריט עשיר ומושקע בליוויית ריקודים ושירה.

זמנל חיים, שרוגע עד סוף במחולתיים העקשניים של הסבים והסבתות שלנו, שיחיו עד 120 ומעט, מבקש לצרף אל שורותיו את בני דור החמשך, לחמשך והתנופה והפעילות.

יערה נכדתה של הדסה קנטור לבית וולפוביץ מסוסוביץ

נטיעות ט"ו בשבט

מאת: שמעון ניצני

ביום שישי ה - 21 בינואר 2005 קיימנו טקס נטיעות באתר ההנצחה של יהדות זגלמביה לכבוד ט"ו בשבט.

הגיעו למפגש כ - 80 איש בני כל הדורות, דור ראשון שני שלישי ואפילו דביעי יוכל ומעיין נכדות, נינות למשפחת פיבניצני מדומברובה.

נשאו דברים: איזי גרינגרס, סגן יו"ר הארגון שאחראי על אתר ההנצחה המרשים במודיעין. שמעון ניצני דיבר בשם הדור השני. וליאורי באום בשם הדור השלישי. כל הדוברים הדגישו את חשיבות המפגש, יצירת רצף בין דור, והכי חשוב הסיפורים והזכרונות - לא לתת לדברים להישכח.

ערכנו סדר ט"ו בשבט. איתנו הנחו דורית לי-רן וניצני. לאחריו ערכנו משחק טריזיה טבע אותו הכינה דורית בכשרון רב. לאחריו ניגשנו לנטיעות. מראש הוכנו כ - 150 שתילים וכל אחד ניגש ושתל שתיל או שניים, כולל הילדים הקטנים, ושמתנו מאד בנטיעות של ארץ ישראל, שמנבירות את הקשר שלנו לארץ ובמיוחד למקום, האנדרטה של קהילות זגלמביה.

את האווירה העליזה של הנטיעות הענימה מוזיקה של "כך חולכים השותלים" וכן שירי ארץ ישראל.

לאחר כ - 3 שעות של כף ומוג אוויר מעולה התפזרנו כל אחד לביתו, מנטיחים לחיגוש בנטיעות בשנה הבאה.

המון תודות לאיזי, רינה, יונה, דורית, שמעון ואחרים שעשו במלאכה. היה מרגש לפגוש אנשים, שהמשתף להם הוא היותם דורות ממשיכים ליוצאי זגלמביה, להתראות בשנה הבאה.

ט"ו בשבט תשס"ה - נטיעות באתר ההנצחה במודיעין
Tu Beshvat at Yad Hazikaron in Modiin

איטלו נכסתי חיקרה

מאת: חדיה קוטיבסקי

לבי נפעם מעצמת ההתרגשות ביום בו את ערמדת לפסוע במסלול חיי מחשבותי נדדות חזרה לאותה ילדות שגזלו ממני שונאי

בימים החשוכים הה, חלמנו אק יראו חיינו כשנשתחרר מצפרי הקלגסים ובמקדם נחדש ימינו

עברו שנים, המלחמה תמה, גודל האסון של עם ישראל התברר, אז נקמתנו נרקמה כי בזכותנו עם ישראל לנצח ישרא.

לארץ ישראל עליו תקמנו משפחה לתפארת, ולדורות הבאים בקשנו לא לשכוח: עברנו ישמש לכם מזכרת.

ליטל נכדתי יקירת, כך גאוותי מתוקה כשתציעי על האדמה רוויות הדם עם דגל ישראל בידך זו תהיה נקמת הפתוקה

צעדי בראש מורם בגאווה אותי יצני ומסר העברי לכולם שלעולם, לעולם זה לא יקרה שנית!

מאת חדיה קוטיבסקי
חדיה קוטיבסקי

צעירי זגלמביה - דור שלישי ליוצאי זגלמביה

לפני מספר חודשים החלה פעילות מבורכת של בני הדור השלישי.

אביעד טמיר, נכד למשפחת שמולבקי מבנדן בקש מארגון יוצאי זגלמביה לעסוק בפעילות של בני הדור השלישי. קיבלנו את הרעיון בהתרגשות רבה שכן אלו היו ממשיכי דרכנו בהנצחת מורשת זגלמביה.

אל אביעד הצטרפו מספר פעילים נוספים: ליאורי באום ויותם ישי - נכדים למשפחת יעקובובסקי מבנדן, עמית אשכנזי - נכד למשפחת צים (צ'ימברקוופף) מסוסוביץ, אני כהן - נכדה למשפחת קליימן מבנדן ואלניור וקסלמן - נכדה למשפחת וקסלמן מבנדן. פעילים אלה הוזמנו על ידינו לנשף חנוכה. בנשף הם סיפרו על תחילת הפעילות ואספו ממשתתפי הנשף את מספרי הטלפון של הנכדים.

בימים הקרובים יתקיים כנס ראשון של בני הדור השלישי ובעתיד מתוכננות פעילויות מגוונות. להלן קטע ממכתב פניה שנוסח לקראת הכנס, הדברים מדברים בעד עצמם:

"בשביעות האחרונים התאחדנו כמטרה להמשיך את דרכם של אנשי הדור הרושון והשני, לנסות לאחד ולגבש קבוצה רחבה המורכבת מפעילי דור שלישי. אנו, אנשי הדור השלישי רואים בכך חשיבות רבה וחלה עלינו המחויבות לתרום את חלקינו בעניין.

על אף שידוע לנו כי היסטורית השואה ולקחיה חולכים ועלמים מזרז לזרז, והדבר נראה כמעט עולם שחלף ולא היה, דווקא זו הסיבה שבאחריותנו להמשיך לדבוק במטרה זו."

בני הדור השלישי הרוצים להשתתף בפעילויות מוזמנים להתקשר ל:

אביעד: 052 - 4764305 ליאורי: 050 - 6339451

Zapisz jako...

W opiniodawczej, poważnej gazecie polskiej, w Gazecie Wyborczej od niedawna zaczęły się w numerach świątecznych pojawiać wiersze, za każdym razem jeden. W jednym z numerów z marca br obok poetyckiego utworu zobaczyliśmy fotografię autorki, którą jest urodzona w Czeladzi i do dzisiaj tam zamieszkała poetka, dziennikarka i autorka prozy, **Barbara Zych-Gruszka**. W naszej Gazecie Zagłębiowskiej zamieściliśmy kilka jej utworów, emanujących szczególną aurą, splatającą codzienność z poezją i to co lokalne z tym co uniwersalne.

W literackim miesięczniku "Śląsk" (nr 5) uhonorowano pisarkę obszernym esejem poświęconym jej twórczości poetyckiej, zatytułowanym "W świecie zmysłów i codzienności". Barbara Zych-Gruszka wydała niedawno, w trzydziestolecie swej twórczości dziennikarskiej, poetyckiej i prozatorskiej dwie nowe książki, szósty z kolei tomik poezji "Sprawdzanie obecności", oraz tom prozy p.t. "Zapisz jako...". Wśród reportaży, opowieści - dokumentów ukazujących ludzi i czasy znaleźliśmy w tej książce bliski nam zagłębiowski i żydowski temat: ze spotkania w Czeladzi z Izraelczykami - Blanką i Abrahamem Green. Opis ich losów autorka ukazuje jak swego rodzaju charakterystykę biegu życia pokolenia ocalańców z Zagłady.

W części książki zatytułowanej "to moja taka historia" rozdział p.t. **Usłyszałem: nie masz nikogo** jest drugim z kolei w książce. Cytując kilka wyjątków:

"Abraham Green przyjechał do Czeladzi w 1988 roku. - Wyszliśmy - wspomina - na Rynek, a ja ich poprowadziłem koło kościoła w dół, tam, gdzie schodziło się do synagogi. Stałem i mówię: "Tu była bożnica, a tutaj mieszkaliśmy z rodzicami.

Nagle z okna u Madli wygląda jakaś starsza kobieta. - A kto pan jest?

- Wnuczek Hajdy - tak powiedziałem, bo dziadek był czeladziąninem. A ona: - Którego? Berka? Andzi? Fela? - wymieniła całą trójkę, jakby się z nimi widziała wczoraj.

- Jak ten człowiek żyje tym wszystkim - Blanka patrzy na męża z uwagą. Z Tel-Awivu Abraham przyjeżdżał do swojego rodzinnego miasta już dziesięć razy. Ona dołączyła do niego ostatnio, żeby rozkładać jego przeżycia na dwoje.

"Miała dziewięć lat kiedy wybuchła wojna. ...W ciągu kilku dni czerwca 1941 Niemcy zajęli Lwów. ...W getcie zaczęły się tak zwane akcje - mówi Blanka - Najpierw wzięli matkę. Ojciec załatwił mi ucieczkę. ...Mnie zabrał znajomy Polak. Ukrywali mnie chyba w dwunastu miejscach...W 44 roku Rosjanie wrócili do Lwowa. Trochę pracowałam, trochę się uczyłam. A potem wybrałam się do Polski. Do Niemiec przeszliśmy przez Czechosłowację. I tam trafiłam do obozu. Jak się zaczęła ta emigracja miałam 14 lat. Kazali mi czekać aż skończę osiemnaście, żeby legalnie wyjechać do Izraela."

"Urodził się w Czeladzi - pisze autorka - w domu przy Bytomskiej 35. Ten dom stoi do dziś, taki sam. Był tu dwa lata temu, z córką i synem, ale miasto - najstarsze w Zagłębiu Dąbrowskim - jest już inne. Dziś mieszka tu prawie 40 tys. mieszkańców. Przed wojną na 25 tys. było 1200 Żydów.

- Byliśmy z bardzo pobożnego domu. U nas się pisało daty po hebrajsku. Ojciec, Berek Green pochodził ze Strzemieszyc, ale matka, Hana, była czeladzka. Dwie siostry miałem. Dużą Rycię i małą Henię. Matka była społecznie zaangażowana. Zasiadała w Radzie Miasta. Była przewodniczącą Żydowskiej Organizacji Kobiet. Zarządzała ochronką dla dzieci.

Z początku 1942 kazali im się przenieść do czeladzkiego getta.

- W październiku 1942 moja mama miała przepustkę do Będzina, jechała do gminy żydowskiej, ale coś się stało, wzięli ją na karetkę o Mysłowice. A stamtąd do Oświęcimia. ...Zabrali wszystkich chłopców żydowskich do Sosnowca...potem do lagru w Markstadt. 21 stycznia 1945 kazali nam maszerować do centralnego obozu w Gross Rosen. Była zima, kto nie mógł iść, rozstrzelali go na miejscu...Potem pociągami przewieźli nas do Weimaru...

Po pokonaniu piechotą 9 km dotarli do Buchenwaldu, potem do lagru między Lipskiem a Dreznem. 13 kwietnia 1945 wyzwolili ich Amerykanie. 20 kwietnia Abraham był już w Czeladzi.

"Nie masz nikogo"

...W kwietniu 1948 (przez Pragę, Monachium, Włochy, brytyjski obóz internowania na Cyprze - red) przyjechał do Palestyny. Zaczął służyć w wojsku.

...Do Związku Żydów Zagłębia należy w Izraelu 1500 osób. (A Green jest przewodniczącym - red.) ...Na początku sierpnia 2003 prawie 70 członków z Izraela i USA przyjechało do Zagłębia, żeby uczcić 60 rocznicę likwidacji getta...13 sierpnia, ostatniego wieczoru pobytu Żydów w Zagłębiu w sosnowieckim hotelu "Adria" odbyła się pożegnalna kolacja. Przybyli na nią prezydenci zagłębiowskich miast, wojewoda śląski Lechosław Jarzębski i ambasador Izraela w Polsce, Szewach Weiss. Zaproszonych gości witał i podejmował szef Związku, Abraham Green. Błyskały flesze, zrobiono wiele zdjęć...Ale Abraham nosi w pamięci jedno, o wiele wyrazistrze, mimo upływu czasu, zdjęcie sprzed lat:

- Pamiętam, jak w 1936 do Czeladzi przyjechał wojewoda kielecki, taki skromny, niski pan. Wtedy poproszono troje Żydów, żeby na Ryнку powitali go chlebem i solą. Jednym był rabin, drugim pan Szwajcer, a trzecią - była moja matka, Hana. Teraz wszystko się powtarza, tylko, że zamiast niej, stoję ja.

Ophir Tours

אופיר טורס

הצעות לחופשות חרפא ונופש - בחודש אנוסט 2005

Czech Republic - Karlsbad
Czech Republic - Luhačovice
Slovenia - Rogaska Slatina
Austria - Bad Hofgastein

תנאים מיוחדים לחברי ארגון יוצאי זגלמביה
פרטים והרשמה - פרידה ויינריב
טל. 03 - 5269678 ; 03 - 5269527

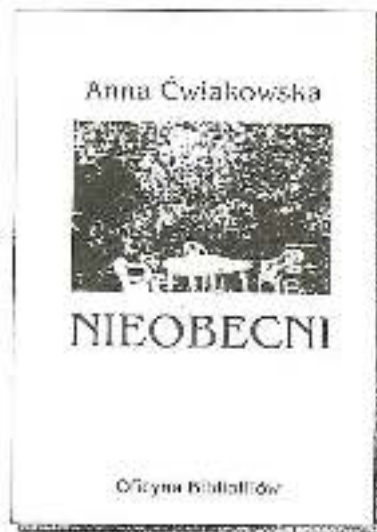
Książkę zrecenzowała prof. Kamila Terminińska z Uniwersytetu Śląskiego, która m.in. napisała: "W książce najcenniejsze jest wszechstronne omówienie różnych aspektów życia społeczności żydowskich w dwudziestu jeden zagłębiowskich miejscowościach..."

Wielki szacunek należy się autorom za wyszukanie i

wykorzystanie dokumentów, pamiątek, zdjęć, za dotarcie do ludzi, których pamięć została w książce utrwalona. W sumie otrzymujemy panoramiczny obraz społeczności żydowskich zamieszkujących miasta Zagłębia. Książkę uważam za niezwykle wartościową."

Anna Cwiakowska

"Nieobecni" nowa książka Anny Cwiakowskiej

Anna Cwiakowska, Nieobecni.
Oficyna Bibliofilów, Łódź 2004

W Wydawnictwie Oficyna Bibliofilów w Łodzi ukazała się nowa książka członkini Związku Żydów Zagłębia. Książka została doskonale przyjęta przez krytyków literatury. Podajemy wyjątki z artykułów recenzyjnych:

"Z wielką przyjemnością i zainteresowaniem przeczytałem nową książkę Anny Cwiakowskiej. "Nieobecni" to wybór esejów, wywiadów, rozmów publikowanych na przestrzeni lat - raczej ostatnich, spotkań z ludźmi pióra i pędzla, społecznikami, aktorami, pisarzami, dziennikarzami, profesorami, ludźmi sztuki i nauki, którzy odeszli do lepszego świata, ale nadal żyje wśród nas pamięć o nich, ich dzieło, ich myśl... A ten pomniczek, który postawiła Anna Cwiakowska trzydziestu postaciom, znanym nam nieraz osobiście albo z lektury, prasy, radia, telewizji, to bardzo ważny przyczynek do historii naszej kultury i przypominania twórców i ich twórczości... Myślę, że książkę tę można ochrzcić mianem "księgi Żydów polskich w Izraelu", bo choć nie jest "historią Żydów polskich" budujących ten kraj, to technię z ich biografii i wypowiedzi podwójne życie duchowe ludzi, którzy przywieźli sobą polską kulturę i połączyli ją z kulturą hebrajską i miłością do starej historycznej ojczyzny. Przyjechali jako "Izraelici" a stali się Izraelczykami..."

...Pisarstwo Cwiakowskiej odznacza się prócz wyszukanej polszczyzny i potocznego stylu, solidnym przygotowaniem nadającym w efekcie reportażowi swego rodzaju historyczną interpretację i poczucie udziału czytelnika w intymnej rozmowie z artystą czy uczonym, którego ten esej przywraca do życia. (Natan Gross "Nowiny Kurier" Izrael 06.10.04)

Książka łączy harmonijnie różne wartości - jest swobodnym słownikiem biograficznym pisarzy, malarzy, muzyków, aktorów, uczonych, działaczy społecznych i kulturalnych - prawie wszyscy mają polsko-żydowskie tradycje i losy. Na wspólnej przez stulecia ziemi, w miastach dużych i małych

miasteczkach rodzili się w żydowskich rodzinach ludzie, którzy później wzbogacili kulturę i naukę polską, izraelską, amerykańską, francuską i inne. Dialogi z twórcami, które prowadziła autorka przed laty mają z dzisiejszej perspektywy walor uogólnienia filozoficznego czy historycznego - poprzez losy indywidualne... Te "żywoty sławnych mężów" (często rodzaju żeńskiego) wyrosłych w większości na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w żydowskich rodzinach, dają nam - serdecznie podaną - wiedzę o wspólnej historii i przenikaniu twórczym dwóch kultur: polskiej i żydowskiej."

(Ryszard Wasita "Słowo Żydowskie" Warszawa nr 23-24, 2004)

"Jest kolejna książka Anny Cwiakowskiej, "Nieobecni" - 30 szkiców..."

W każdym z tych szkiców jest również wiele drobiazgów, o których Cwiakowska nie zapomina. Bo wie, że po lekturze "Nieobecnych" te drobiazgi tworzą pewną całość. Dają portret zbiorowości...

Tytuł książki jest przewrotny. Anna Cwiakowska przywraca przecież zbiorowej pamięci osoby, które na to szczególnie zasługują. Ta książka dziękuje za polski język, który rozbrzmiewał w Izraelu, o czym my nie zawsze pamiętamy." (Zbigniew Pakula, czasop. "Miasteczko" nr 3 Poznań, grudzień 04)

"Nieobecni" to książka będąca pionem niezliczonych spotkań autorki z ludźmi: pisarzami, artystami, twórcami kultury, poruszającymi się na styku polsko-żydowskiego obcowania. Znajdziemy tam sylwetki Idy Kamińskiej, Samuela Shneidermana, Edmunda Neusteina i jego księgarni w Tel-Awivie, by wspomnieć tych najbardziej znanych. Najciekawszy są jednak ci, których nie znamy. To właśnie są tytułowi "Nieobecni". Rzecz ma wielki walor poznawczy, szczególnie dla nas w Polsce. O wielu portretowanych przez Cwiakowską osób po prostu nie słyszeliśmy... "Nieobecni" stanowią coś w rodzaju popularnego, ale bardzo starannie opracowanego (informacje biograficzne i bibliograficzne oraz dane innego typu) zbioru portretów. Daleki on jest od słownikowej suchości i bezosobowości, nasycony za to emocjami i osobistym doświadczeniem autorki. W najszlachetniejszym tego słowa znaczeniu subiektywny."

(Internet www.holocaustresearch.pl/polecamy/8.htm - Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk Centrum Badań nad Zagładą Żydów, Warszawa

Nowa książka o zagłębiowskich Żydach

Byli wśród nas
Żyli wśród nas
Niechaj chociaż pamięć
O nich nie zaginie
(Janina Kozłowska)

Powyższa strofa otwiera najnowszą książkę poświęconą Żydom Zagłębia, wydaną w roku 2004 w Zagłębiu, w Wydawnictwie "Progres" w Sosnowcu, a wydawcą jest Stowarzyszenie Autorów Polskich Oddział w Będzinie. Książka jest bardzo bogata w treść, od razu skupia uwagę uwzględnienie małych i nawet najmniejszych miejscowości, o których mało kto pamięta, ale wszędzie tam żyły, działały i zostały przez Niemców wymordowane rodziny żydowskie. To są dane niezwykle ważne - dla historii i historyków, lecz oprócz aspektu historyczno-naukowego posiadają także aspekt moralny, powiedziałabym - jako uczczenie imion i nazwisk ofiar Zagłady, przypomnienie ich, ożywienie na chwilę choćby w świadomości czytelnika.

Autorka strofy stanowiącej motto książki mieszka w Grodźcu i jest współautorką książki. Ponieważ praca ta wymagała wielkiego wysiłku związanego z poszukiwaniem autentycznych źródeł, należy wymienić wszystkich współautorów: J.B. Sokółowska - Dąbrowa Górnicza, D. Łukasik - Gródek, Z. Rabsztyn - Strzyżowice, A. Rejdak - Czeladź-Piaski, Wł. Śliwoń - Będzin, K. Słowińska - Grodziec, S. Pobidel - Dąbrowa Górnicza, A. Szydłowski - Będzin, M. Sromek - Dąbrowa Górnicza, W. Maciążek - Sosnowiec.

Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy

praca zbiorowa pod redakcją Bolesława Ciepeli

autora 21 książek. Omawiana tutaj praca jest pozycją 22 w jego publikacjach książkowych. Jak czytamy na ostatniej okładce obok fotografii, książka ta opracowana została "z jego inicjatywy i pod jego redakcją."

Podaję kolejną informację, według tekstu na okładce: "Książka ma 321 stron i 125 ilustracji... W czterech częściach opisano historię Żydów zagłębiowskich i okolicy (Będzin, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gołonóg, Grodziec, Klimontów, Kromolów, Łagisza, Modrzejów, Olkusz, Sławków, Siewierz, Strzemieszyce, Sosnowiec, Zawiercie, Zagórze, Ząbkowice, Wojkowice, oraz miejscowości w gminie Bobrowniki: Bobrowniki, Dobieszycze, Rogoźnik, Sączów, Siemiona; w gminie Mierzęcice: Przeczyce; w gminie Psary: Góra Siewierska, Grodków, Psary, Sarnów,

Strzyżowice). W części I podano podstawowe wiadomości o narodzie żydowskim, w części II opisano historię Żydów w wybranych miejscowościach, w części III podano zarys wiadomości o organizacjach, szkolnictwie, sporcie, życiu literackim i poezji Żydów i o Żydach, część IV poświęcono martyrologii Żydów w czasie II wojny światowej.

W zakończeniu książki umieszczono relację prezesa Fundacji "Jona" w Będzinie, Adama Szydłowskiego o kontaktach z Żydami zagłębiowskimi."

Książka zawiera mnóstwo danych, nie tylko pierwszoplanowych, ale właśnie i z małych i małych miejscowości, gdzie tylko w Zagłębiu mieszkali Żydzi.

Nie mogąc, oczywiście, w krótkiej relacji zmieścić tego, co godzi się o tej mrówczej pracy autorów powiedzieć, niechaj przynajmniej, wertując książkę, wymienię to i owo z treści, czy tego mnóstwa fotografii. (Na jednej z nich zobaczyłam nagle dwóch moich hraci - jednego, który z hachszary w Polsce przybył przed II wojną światową do Palestyny, oraz drugiego, który jako żołnierz polski zginął we wrześniu 1939 roku na froncie.) Myślę, że również wielu spośród Zagłębian w Izraelu,

USA, Kanadzie czy gdzie indziej odnajdzie na tych fotografiach znajome twarze. Przyznaję, że mnie ta dbałość o szczegóły wzruszyła. Na przykład: "Historycy nie zapisali" - "O Żydach w Grodźcu zagłębiowski historycy nie nie napisali, a przecież Żydzi tam mieszkali, o czym można wnioskować z tego, że kiedy utworzono Okręg Bożniczy w Będzinie, to płacił on podatki na rzecz probostwa rzymsko-katolickiego w Grodźcu, w łącznej wysokości 47 rubli, w 1851 roku".

Z rozdziału p.t. Holocaust, str. 261 - Siewierz: "Rozkazano im założyć opaski z Gwiazdą Dawida i zatrudniono w pracach publicznych (zamiatanie rynku, sprzątanie itp.) W Kilka miesięcy potem wyznaczono podwoły..."

Pozwolono im tylko zabrać bagaż osobisty. Pozostała tylko jedna młoda kobieta, która ukrywała się przez pewien czas w stodółach. Żmno i głód spowodowały, że, będąc w ciąży, utopiła się w rzece. Prawdopodobnie okres wojenny przeżyły tylko 3 osoby."

Część III nosi tytuł "Żydzi w walce i w literaturze" i liczy 56 stron. Mnóstwo informacji o licznych dziedzinach życia kulturalnego i twórcach.

Trochę utworów prozą i wiersze (m.in. także autorów z Izraela), a przede wszystkim autorów zagłębiowskich z lat powojennych.

W tymże rozdziale o udziale Żydów Zagłębia w polskiej walce patriotycznej w różnych okresach historycznych, oraz "Żydzi zagłębiowscy w wojnie 1939-1945". Poza tym - o organizacjach i stowarzyszeniach, oraz: "Życie wybranych jednostek".

Rozdział p.t. "Powroty do korzeni" i podrozdziały zawierają już informacje o ostatnich latach współdziałania i "wizyt u korzeni" zagłębiowskich Żydów z Izraela i z innych krajów na świecie. Znajdujemy tutaj również wiadomości o ciekawych inicjatywach podejmowanych w Zagłębiu z celem zbliżenia społeczeństwu wiedzy o zagłębiowskich Żydach - współobywatelach i współbudowniczych w swoim czasie tego ważnego regionu Polski.

Książkę kończy relacja z wizyty w Izraelu dwóch członków Zarządu Fundacji "Jona", panów Adama Szydłowskiego i Mirosława Starzyńskiego, którzy byli gośćmi Związku Żydów Zagłębia w Izraelu. Adam Szydłowski, nawiązując do sławnego "I have a dream" Martina Lutera Kinga w Waszyngtonie, napisał: "Miałem sen, że tysiące naszych przyjaciół którzy jeszcze tak niedawno żyli z nami przy jednej ulicy, tak naprawdę jednego dnia wrócili. I nie było już więcej płaczu, nikt nie błagał o życie, nikt nie rozdzielał dzieci od swoich matek... Nie zapomnieliśmy i będziemy pamiętać."

Nie można pominąć wykazu bibliografii, z której korzystali autorzy książki, a więc: **Książki:** A/O Żydach zagłębiowskich i okolicy - 54 pozycje;

B/Dzieła ogólne - 11 książek. **Wydawnictwa okresowe:** - 33 pozycje. **Prasa:** 32 pozycje. **Różne:** - dokumenty, mapy, kalendarze, materiały z okresowych wystaw itp.

Autorzy zamieścili również wykaz książek o tematyce żydowskiej w zbiorach bibliotecznych Zagłębia, według poszczególnych miast.

Na wstępie Redakcja dziękuje sponsorom tej książki, a na końcu podaje dokładny wykaz, wśród nich: Prezes Fundacji "Jona" Ośrodek Kultury Będzin; Urząd Miasta Sosnowca; Kancelaria Prezydenta Polski; Związek Żydów Zagłębia w Izraelu, oraz kilka innych instytucji w Zagłębiu.

חגיגת חילוקי השלום והנחמה את שם כבוד גבורי הגטו בבידן
Unveiling ceremony at Ghetto Heroes Square in Bendin

חגיגת אבן הפינה לכבוד גבורי הגטו. מימין: מר. ירוזובסקי, מישל שלמה, מר. פלג, שריר
ישראל פסלון, מר. בארון ראש עיריית בידן, מר. גרוס, מר. הארטמן חנני תושבי הרחבה.
The cornerstone ceremony at the "Ghetto Heroes Square (right) Mr. I.
Jarzębski, governor of Silesia; Mr. D. Peleg, Israel Ambassador to Poland,
Mr. R. Baran, mayor of Bendin, Mr. A. Green, and Mrs. T. Herzberg.

Spotkanie z Ambasadorem Rzeczp. Polskiej

14 marca br. Związek Żydów Zagłębia gościł w swoim lokalu w Tel-Awivie Exc. Jana Wojciecha Piekarskiego, Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Państwie Izrael. Ambasador przybył w towarzystwie pierwszego sekretarza ambasady, dra Krzysztofa Bojko.

Przewodniczący Związku, p. Abraham Green zapoznał gości z celami Związku Żydów Zagłębia, oraz z dokonaniami wokół wprowadzenia zamiarów w życie, przy posługiwaniu się różnymi formami pracy, w zależności od problemów. Ważną częścią pracy Związku - oprócz działalności w kraju - są, zapoczątkowane blisko 20 lat temu kontakty z Zagłębiem Dąbrowskim w Polsce, z władzami miast, ze szkołami, stowarzyszeniami i innymi placówkami kulturalno-wychowawczymi. W ramach tych kontaktów mieszczą się zarówno wizyty zapraszanych przez Związek przedstawicieli władz miejskich, działaczy stowarzyszeń, młodzieżyszków z Zagłębia, doroczne wyjazdy grup Zagłębian z Izraela do Zagłębia w Polsce, upamiętnienie w Polsce, w różnych miejscowościach w Zagłębiu, istnienia i dokonań żydowskich obywateli w okresie przed II wojną światową - poprzez tabliczki na budynkach, pomnikowe obeliski, nazwy placów w Sosnowcu i Będzinie imieniem miejscowych żydowskich bojowników ruchu oporu antynazistowskiego, restaurację i ochronę sześciu żydowskich ocalałych cmentarzy i siódmego, w toku uporządkowania, przy współpracy miejscowych władz. Nie mniej ważne jest wzajemne poznanie się i zacieśniające się w przyjaznej atmosferze kontakty.

Ambasador Jan Wojciech Piekarski, dziękując za zaproszenie stwierdził, że przybywszy na swe stanowisko do Izraela nie spodziewał się zastać tutaj tyle serdeczności ze strony Żydów, którzy Polskę opuścili. Spodziewał się raczej niechęci po ponad 20 latach zerwania przez Polskę stosunków dyplomatycznych z Izraelem. Wspominał, że pod koniec lat osiemdziesiątych ub. wieku gdy aktualizował się wysiłki wokół utworzenia w Izraelu polskiej Ambasady, pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i na pewnym etapie tym się zajmował, "z wielką nadzieją - jak zaznaczył - że rozwiną się dobre stosunki między Izraelem i Żydami a Polską." Wskazał również na znaczenie pracy poza oficjalnej w tym kierunku, szczególnie na ważność inicjatyw podejmowanych przez społeczne ugrupowania, jak związki ziemkowskie, czego przykładem jest Związek Żydów Zagłębia.

Ambasador mówił, że od czasu gdy był w Izraelu z ówczesnym polskim prezydentem Lechem Wałęsą, stosunki między obu krajami z roku na rok się poprawiały

Przechodząc do spraw w samej Polsce zwrócił uwagę, że "możemy mówić o odradzaniu kultury żydowskiej w Polsce. Właśnie społeczeństwo polskie tym się interesuje." Jako przykłady Exc. podał doroczne wielkie imprezy w Krakowie, czy spotkania czterech kultur w Łodzi.

"Polacy coraz lepiej rozumieją - powiedział - czym dla Żydów był Holocaust. Byłem w Oświęcimiu w czasie niedawnych uroczystości w sześćdziesiątym rocznicy wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau. Informacje z przebiegu tej uroczystości przekazano na całą Polskę i na cały świat.

Ludzie są obowiązani oddać hołd ofiarom i robić wszystko, żeby się to nie powtórzyło."

Ambasador JW Piekarski będzie również uczestniczył w dniu 10 maja br. w Marszu Żywych w Oświęcimiu, z udziałem również młodzieży z Izraela, z Polski i z innych krajów. Z inicjatywy władz oświatowych wyszła propozycja, żeby w Marszu Żywych uczestniczyli również nauczyciele szkół. "Jako ambasador Polski - powiedział - chciałbym, żeby Polskę upatrywać nie tylko jako miejsce Holocaustu, ale także spotykać się z polską młodzieżą, pokazywać, jak wielka była kultura i wkład Żydów w rozwój Polski. Mamy coraz lepsze wyniki współpracy, np. w dziedzinie handlu, chciałbym, żeby drugie pokolenie dowiadywało się więcej o dziedzinie kultury." W drugiej części spotkania, po wyświetleniu filmu z ostatniego pobytu Zagłębian z Izraela w Zagłębiu i uroczystości odsłonięcia Placu imienia Bohaterów Getta w Będzinie nastąpiła dyskusja. Tusia Herzberg ustosunkowała się do niektórych problemów związanych z pobytem i działalnością młodzieży z żydowskiego ruchu oporu w Zagłębiu, która znalazła się w czasie wojny na Węgrzech, a Naftali Feder poruszył sprawę antysemityzmu w Polsce, wskazując na "lata górne i na lata chmurne" w stosunkach polsko-żydowskich. "Antysemityzm ma głębokie korzenie i okazuje się, że może istnieć i bez Żydów. Polacy cierpią na kompleks żydowski, a my mamy kompleks polski, polegający na chęci utrzymania związków z Polską." Wizytę Ambasadora w Związku uważa za wyraz wzajemnych stosunków na nowej płaszczyźnie.

Rina Kohen zapoznała szanownych gości z zadaniami i aktywną pracą drugiego pokolenia w Związku Żydów Zagłębia. Spotkanie Ambasadora RP w Izraelu z członkami Związku Żydów Zagłębia było obustronnie pozytywne.

Adamowi Szydłowskiemu serdecznie gratulujemy

Jak donosi gazeta Dziennik Zachodni z 8 marca br: "Podczas ostatniej sesji, uchwałą rady miejskiej przyznano nagrody miasta Będzina w dziedzinie twórczości artystycznej, oraz upowszechnienia i ochrony kultury.

...Adama Szydłowskiego, prezesa Zagłębiowskiej Fundacji Jona wyróżniono za upowszechnienie kultury żydowskiej."

II Dni Kultury Żydowskiej w Będzinie

Już po raz drugi Urząd Miejski w Będzinie wraz z Fundacją "Jona" Zagłębiowskie Centrum Kultury Żydowskiej, zorganizowali spotkanie z tradycją, kulturą muzyką, oraz filmem żydowskim w ramach Dni Kultury Żydowskiej. Honorowy patronat objęli: Ambasada Państwa Izrael, oraz prezydent miasta Będzina. Dużym wydarzeniem drugiej części Dni Kultury Żydowskiej było uroczyste nadanie imienia Placu Bohaterów Getta Będzińskiego na terenie byłego getta w dzielnicy Warpie, połączone z wizytą ambasadora Państwa Izrael, Dawida Pelega.

4 października br. u stóp będzińskiego zamku pojawiła się delegacja z Izraela na czele z przewodniczącym Związku Żydów Zagłębia Abrahamem Greenem. Na miejscu zburzonej synagogi delegacja złożyła kwiaty i odmówiła krótką modlitwę. Później nastąpiło spotkanie ambasadora Izraela z grupą byłych zagłębiaków, ich rodzinami, oraz mieszkańcami Będzina. Podczas spotkania prezydent miasta Radosław Baran wręczył list intencyjny o podjęciu współpracy gospodarczo-kulturalnej z miastem partnerskim w Izraelu. Wszyscy goście i zgromadzeni na sali obejrzel film "Getto w Będzinie" i "Deportacje". O dawnym Będzinie i życiu w nim wspominali: **Tusia Herzberg** absolwentka szkoły Furstenberga (obecnie Wyspiański), **Abraham Green** - mieszkaniec przedwojennej Czeladzi, oraz **Zew Londner**, były mieszkaniec Będzina.

Po konferencji prasowej rozpoczęły się główne uroczystości na terenie byłego getta.

Podczas uroczystości rozlegały się dźwięki tradycyjnej muzyki żydowskiej, której towarzyszyły wiersze **Stanisława Wygodzkiego**.

Z udziałem wojewody śląskiego Lechosława Jarzębskiego, oraz prezydenta Radosława Barana została odsłonięta tablica z nazwą placu - Plac Bohaterów Getta Będzińskiego. Zaraz po odsłonięciu nastąpiło wmurowanie aktu erekcyjnego, którego treść brzmi: **4 października Anno Domini 2004, gdy prezydentem miasta Będzina był Radosław Baran, wmurowania Aktu Erekcyjnego dokonali: ambasador Państwa Izrael David Peleg, wojewoda śląski Lechosław Jarzębski, prezydent miasta Będzina Radosław Baran, przewodniczący Światowego Związku Żydów Zagłębia Abraham Green.**

Honorujemy będzińskich Żydów, ich tragiczny los, cierpienie i męczeńską śmierć w obozach zagłady. Miejsce to dla przyszłych pokoleń będzie smutną ale prawdziwą lekcją historii totalitaryzmu i holocaustu, oraz ostrzeżeniem, by już nigdy nie doszło do podobnych tragedii."

Będzin, 4 października AD 2004"

חנה וסמך ליור (ליור) (ליור) ישראלים דברים בעקס תחת אתר חנה וסמך ליור (ליור) Hanka & Menachem Liur (Liur) at the cornerstone ceremony at Ghetto Heroes Square in Będzin

Akt erekcyjny podpisali wymienieni wyżej, oraz twórcy projektu i budowniczy pomnika.

Po ceremonii goście udali się pod bunkier Franki Płatnickiej i jej towarzyszy walki, następnie na ulicę Potockiego, by uczestniczyć w otwarciu odkrytej po 60 latach synagogi "Mizrachi". Symbolicznego zawieszenia mezuzy dokonał ambasador David Peleg. Pobyt w Będzinie ambasador Izraela i goście z Izraela, Kanady i Szwecji zakończyli przy cmentarzu na Górze Zamkowej, wczęsniej dokonując odsłonięcia tabliczki pamiątkowej upamiętniającej J. Prawera, wybitnego historyka, znawcy okresu średniowiecza, który był absolwentem Gimnazjum Furstenbergów.

Na zakończenie Dni Kultury Żydowskiej, w Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej w Będzinie, odbyła się przy pełnej sali promocja książki pod redakcją **B. Ciepeli** "Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy". W spotkaniu uczestniczyli goście z Izraela: **Ariel Yahałomi**, **Menachem** i **Hania Liur**, oraz **Abraham Green** z małżonką.

Rozmów i wspomnień przeplatanych łzami nie było końca. Historia, która została przelana na papier, choć przez kilkadziesiąt minut zatoczyła koło, a jej bohaterowie zeszli ze stron. Oficjalne pożegnanie gości - byłych mieszkańców naszego miasta, pełne ciepłych słów i podziękowań odbyło się w czwartek na rynku sławkowskim w obecności burmistrza **Bronisława Goraja**, tuż przed wyjazdem całej grupy do Warszawy. (Aktualności Będzińskie nr 142/04 listopad 2004)

Brama już gotowa

Będzin. Spacerowicze, którzy zawędrują w stronę starego cmentarza żydowskiego na Górze Zamkowej zauważą zmiany. Od strony ulicy Podzamcze wybudowano niedawno ozdobną bramę.

- Projekt zmian cmentarza powstał już w 1989 roku, jego autorem jest Romuald Malina. Dopiero niedawno mógł zostać przeprowadzony - mówi Adam Szydłowski, przewodniczący Fundacji "Jona" Zagłębiowskiego Centrum Kultury Żydowskiej.

30 tysięcy zł na zbudowanie bramy i ogrodzenia gmina otrzymała od wojewody. Zbudowany zostanie też murek.

- Nie ukrywam, że liczymy na pomoc i wsparcie organizacji samorządowych w dokończeniu tego zamysłu - podkreśla Adam Szydłowski. (Dziennik Zachodni, 31.12.2004)

It is Our Duty

By Jeffrey Cymbler

Things that were said at a memorial service for Zagłębie Martyrs, before Yom Kippur 2004, in New Jersey USA, by an active member of the second generation

Every year there are Holocaust remembrances throughout the area - which many of us attend. We also watch Hollywood movies with titles of "Schindler's List" and "The Pianist" from which many of us "learn" about the Holocaust.

Although the unbearable catastrophe of the events of the Holocaust must never be forgotten, for us - the second generation whose parents and grandparents hail from Zagłębie - we have a special challenge, a special duty - and that is to commemorate, to remember, to honor and to never let the world forget the sufferings that our parents and grandparents endured and the murders of tens of thousands of our family members from Zagłębie. That is why we stand here today at this memorial for the destroyed communities of Zagłębie.

But it is not enough for us to simply say Kaddish and remember our relatives who perished in the Holocaust. It is not enough to simply recall that there once was a vibrant Jewish community of 100,000 Jews in Zagłębie. It is our duty to document and to preserve for posterity the rich centuries old history and tragic destruction of Zagłębian Jewry, so that the world does not forget the Jewish life that once existed in Zagłębie and the brutal destruction of Zagłębian Jewry.

All of us have heard of the Warsaw Ghetto, but have we heard of the Kamionka ghetto in Bedzin and the Srodula ghetto in Sosnowiec? All of us have heard of Oscar Schindler and Schindler's "Shop", but have we heard of Alfred Rossner and Rossner's "shops" in Bedzin and Sosnowiec? All of us have heard of Mordecai Anielewicz and the heroic Warsaw Ghetto Uprising, but have we heard of Hershel Szpinger and Frumka Plotnicka and the Kamionka and Srodula ghettos uprisings? All of us have heard of the mass burnings of synagogues in Germany during Kristallnacht in November 1938, but have we heard of the burnings of the great synagogues in Bedzin and Sosnowiec in September 1939?

Only last week I happened to be speaking with a third generation Zagłębian member who relayed to me that he wished his grandparents would tell him more about what happened to them during the Holocaust.

We certainly do not have the time now to recount all of what did occur during those tragic years, but I do wish to take use this time to give a brief historical outline for the second and third generations of certain events that took place in Zagłębie during the Holocaust period.

Within days of the outbreak of Second World War, the German army entered Bedzin and Sosnowiec and encountered the 50,000 Jews in these two cities. On Friday night September 9, 1939 - 65 years ago this month - the Germans packed the great synagogue in Bedzin with approximately 100 Jewish men inside and set it ablaze. The Germans surrounded the synagogue and if anyone tried to escape through the windows they were shot to death. The fire consumed the synagogue - 60 Jews were burned alive. Several Jews did survive by jumping out of the back of the synagogue and running up the hill onto the adjacent grounds of the Catholic Church. The local priest, Father Mieczyslaw Zawadzki (Zawadzkiego), saw what was happening and he opened the gate surrounding the church and let the escaping Jews find refuge on the church grounds.

That same day the great synagogue in Sosnowiec was also burned. In October 1939, the entire area of Zagłębie was annexed by the Third Reich and became part of Ostoberschlesien (East Upper Silesia). Bedzin was renamed Bendsburg and Zawiercie was renamed Warthenau. Moniek Merin, who became a very controversial figure, was appointed the head of the Zagłębie Judenrat - the Jewish Council.

By the spring of 1942 the Jews of Zagłębie were considered to be "productive Jews." Most of the men and women worked in big slave labor "shops" to fuel the German war effort. In Bedzin and Sosnowiec Alfred Rossner's "shops" which produced uniforms and boots for the Wehrmacht employed 10,000 Jews at its height. Each Rossner worker held a special blue work pass that entitled the holder to protect two members of his or her family.

Alfred Rossner, a German industrialist, like Oscar Schindler, consistently protected his Jewish laborers. When in the spring of 1942 the first mass

deportations were scheduled by the Germans, Rossner drove his one horse buggy into Bedzin and screamed into the streets urging the Jews not to voluntarily report for deportation. Later, he sent his German staff to free Jews at the last moment from the deportation trains. Rossner was hanged in January 1944 for helping the Jews of Zagłębie. In 1995 Yad Vasehm recognized Rossner as one of the Righteous Among Nations.

In April 1942 the first mass deportations to Auschwitz began. Most of those who were deported were the elderly, the infirm and the young - those unsuitable for work.

In May 1942, after the future Warsaw Ghetto Uprising leader, Mordecai Anielewicz, met clandestinely with youth movement leaders in Bedzin, and organized an underground movement.

In June 1942, some 2,000 Jews from Sosnowiec and several thousand from Bedzin were on their way to Auschwitz as a result of a "selection." On August 12 of the same year, 60,000 Zagłębian Jews were "processed" according to the known Nazi standard of fitness for work. Approximately 8,000 of the victims from Sosnowiec and Bedzin were loaded in boxcars for the Auschwitz gas chambers. Resisting rebels were shot on the spot.

In the spring of 1943 all of the remaining Jews in Bedzin were forced into a ghetto in the area known as Kamionka. At the same time all of the remaining Jews in Sosnowiec were forced into a ghetto in the area known as Srodula.

By this time, in Sosnowiec, Zionist youth of Hahomer Hazair, the Hanoar Hazoni and Gordonia had each its underground organization. At the head of the Hahomer group stood Zvi Dunski. In Bedzin the leaders of the youth underground movement were Hershel Springer, Shimon Lerner, Israel Kozuch, Frumka Plotnicka and Zvi Brandes.

The members of the Jewish defense organizations fought the Jewish police as well as the Nazis with posters, leaflets and personal appearances at meetings. They agitated against the policy of gaining the privilege of life through work for the Nazis, and called for continuing sabotage in the factories and shops. An example of their daring was the stuffing of army boots with handbills appealing to the soldiers not to fight a "lost war" for Hitler.

On August 1, 1943, the Germans assembled a strong SS and police force and began the final liquidation of the Kamionka and Srodula ghettos. Their plans called for a four-day timeframe for the liquidation of the ghettos. Due to fierce resistance it last sixteen days. It was a bloody massacre, but it was not holiday for the Germans, either. The Jews defended themselves with all they possessed. Among the leaders of the combat team, Shlomo Lerner found himself in a bunker outside the ghetto near a farm with a group of his Gordonia associates. His whereabouts were betrayed by a Polish underground liaison. Lerner and his group died fighting on July 30, 1943. Baruch Gaftek, the commander of the Bedzin Combat Organization, defended his bunker and shot two SS men before his bullet-riddled body fell to the ground on August 3, 1943. On the same day Frumka Plotnicka fell defending the bunker in which she and her associates were assembled. Zvi Brandes was killed on August 7 and Hershel Springer fell on August 10, 1943. Meanwhile, deportations proceeded unabated. About 20,000 Jews went to Auschwitz to burn.

Next month, our brothers and sisters, representatives of the World Zagłębian Organization in Israel, will be traveling to Bedzin to take part in an official ceremony in the area of the former Kamionka ghetto in Bedzin. The city of Bedzin will rename a square as "Ghetto Heroes Square" in memory of the Jewish ghetto fighters. Several years ago the city of Sosnowiec erected a large monument in the area of Srodula to commemorate the ghetto.

We must never forget the Shoah, we must never forget our grandparents, and aunts, uncles and cousins who were murdered "Al Kiddush Hashem." We must never forget the terrible catastrophe that befell 100,000 Jews in the cities, towns and villages of Zagłębie. I urge you all to work on the documentation and preservation of the history of the Jews of Zagłębie.

The Hanukkah Ball Through the Eyes of Third Generation Zagłębian

By: Yeara Holzman [Granddaughter of Hadasa Kantor (Wolfowitz)]

I remember how, when my grandmother would ask me to join her in the traditional Hanukkah party, I would wrinkle my nose in wonderment and ask what could I have in common with all those people, with a generation gap separating us.

Several years have past and I have become a mother myself. I don't know if that was the fact that brought me closer to the Zagłębian family, or perhaps it was a result of growing closer to my Jewish heritage. In any case, I began joining in various events with great enthusiasm.

And so, I would like to invite all of you, third generation Zagłębian like me, who may still be hesitating to join in the activities, to come and take part in the broad range of events.

Fifth night of Hanukkah: excited cheers accompany entry to the hall. Grandmothers are once again seven and eight year olds with shining eyes and braids tied in a bow. They run with childish abandon, shrug off the burden of their years, and energetically kiss, hug and talk to their acquaintances, as their mother tongue - Polish - rolls off their tongues.

"Please meet my daughters; this is my son-in-law and here are my grandchildren," they introduce each other to their families with unashamed pride, these blessed family trees that bore wondrous fruit. Every moment, every second of the evening, symbolize a living breathing victory over the terrors of history.

The organizers were extremely wise in selecting this holiday to symbolize the victory of light over darkness, of hope over despair. Standing there, tables upon tables, and family upon family, we all felt united around the Jewish spark inside us that grew stronger and stronger. After the candle lighting ceremony and traditional Hanukkah songs, we heard some opening remarks presented with great charm. From that moment onward, we all concentrated on the splendid menu accompanied by music and dancing.

These efforts, driven by the unrelenting power of our grandfathers and grandmothers - may they live to 120 - calls to members of the next generations to join in the ranks and continue the activities and events.

Reunited in Bergen-Belsen

By : Bella (Basia) Rozmaryn Rubin

I was born in Sosnowiec. My parents, Herschel and Estera Rozmaryn, had eight children.

In the middle of 1944, we were deported to a concentration camp, "Grünberg", joining 1,000 girls. We worked there 12 hours a day on two slices of bread and leafy, watery soup, six days a week. In January 1945, with Germany losing the war, an order was issued to close the place, and all the inmates to be put on the march. The snow outside was 10 inches high. We started our death march. Some girls didn't have coats or shoes. They wrapped their feet with rags or had wooden shoes. Some of the girls fell dead in the snow or were shot on the spot after just one hour of walking. We walked for 10 hours through the forest, avoiding public streets. The girls started to fall like flies; their dead corps were around us, covered with blood. After three days we arrived in the German city of Kristianstadt. A few miles before the city, my sister, Judy, escaped. I was left with my best friend from home, Hunusia. We ate snow and received, after walking 15-20 miles a day, two frozen potatoes. Facing the death of hundreds of our marching girls, my friend and I decided to run away from Kristianstadt at night, through a barbed

wire fence. We stayed for two days in the forest. We survived until the liberation working for a German family as Gentile workers on a farm.

The Russian army liberated us, and I found my sister, Judy, in Poznan. Returning to my hometown, Sosnowiec, I met some survivors, but no one of my family. After a couple of months, my father found us in Sosnowiec. Through the Red Cross, we found out that my mother and sister were alive, liberated in Bergen-Belsen, and my brother was wounded and in a hospital. We were all reunited in Bergen-Belsen.

After all the suffering and tragedies, my parents still possessed a deep belief in God. As a unique couple, who survived they devoted their lives to helping people.

I married Norman Rubin, and we raised four beautiful children with Torah and values for humanity.

May the cries of the innocent murdered Jewish people and babies killed by the Germans sound in the ears of mankind around the world that 6,000,000 Jewish souls were killed only because they were born Jews.

I Shall Never Forget ...

By Abraham Stone (Blumenstein)

I was born in Poland, in Niemce, near Sosnowiec. I lived happily with my family, which consisted of my father, mother, an older sister and younger brother.

When Poland was invaded on September 1, 1939, my family and 3 million other Jews were trapped! I'll never forget the fear I felt when I first saw the green uniforms, the helmets, the boots.

In March of 1944, I was shipped to Blechamer. We worked in a synthetic factory and came into contact with prisoners of other nationalities. By June of that year, the US Air Force started bombing the factory. Hundreds of us died, as we were not allowed to use the shelters. Once, we tried in vain to enter one, only to be chased out by the Germans. Ironically, a direct hit on one of that same shelter killed about 150 Germans!

On January 12, 1945, 5,000 inmates were ordered out of the camp, on the infamous "Death March". We walked in the bitter cold and snow, guarded by the Germans and their dogs. For 12 days only 1,500 of us reached Gross-Rosen, our destination. The rest had either died of hunger, cold or exhaustion. But most of them had been shot in cold blood by the Germans. These nightmarish scenes are still alive with me and they haunt me. Gross-Rosen there is no words to describe the living conditions, the atrocities, killings, and deaths.

We are now on the way to Buchenwald in cattle cars, traveling for 3 nights and 2 days in the cold. Our transport was bombed by the US air force. Over 5 hundreds Jews died! In Buchenwald we are being quarantined. On March 1st, we are loaded in open cattle cars again

and shipped to Langenstein. It will be my last camp. It was a death camp. All you saw was Hell and more Hell. By that time we knew that the Allies were nearing our camp. If only we could be spared from being murdered. I tried desperately to stay alive. I am a walking skeleton. I could barely move by now and my body is covered with sores. On April 11, 1945, I avoided the last transport by hiding under a barrack. As the American forces were approaching, the Germans were in a rush to get all the Jews out of the camp, as to prevent us from being liberated. Indeed most of them removed were shot to death afterwards by the Germans.

On April 11, 1945, about noon, we saw our first Americans. We were free! I'll never forget the scene; they were sitting on their tanks, faces blackened by dust, staring at us in disbelief. We all cried. And so freedom had come but alas, to so few of us! Many still died after liberation, too weak and too sick to be helped.

I was 23 and half years old and had spent the best years of my youth in German camps as a slave! My parents, sister and many other members of my family had been killed in Auschwitz. My brother survived.

My thoughts still go to my dear parents whose lives were cut so short. And to my lovely sister who never had a chance at life. In 1978, my wife and I went to Poland to visit Auschwitz. While I was there, I looked at the chimneys of "Crematorium No.1" and thought of the feelings of those entering the death chambers. This visit was necessary for me. I had found the place to say Kaddish for my loved ones. But it did little to ease the pain and this, unfortunately, will stay with me forever.

Zaglembier Society of Toronto

Front Row (left to right): Peter Forens, Simon Slivka, Kalman Plic.
Back Row (left to right): Larry Iskov, Dr. David Blezman, Allan Pipersberg
Absent: Mrs. Phyllis Studnberg

Sixty years ago

By: Jenny Eisenstein Oxenhandler

Sixty years ago our future uncertain exposed to extreme danger owning nothing and belonging to no one. Secondary by the world and forgotten by humanity. The world burning around us, each moment a fight to survive.

Now sixty years later in the twilight of our lives the Zaglembian vacationing in Florida and some of our Zaglembian and friends that have made Florida their permanent home, decided to renew as of old our emotional challenge.

In a time when sixty years after liberation the world is immortalizing the great tragedy of the 20th century, millions of innocent people were brutally murdered. Decision was made we volunteered to join the world and meet this fantastic opportunity of memorializing and remembering the tragedy of our lives, and celebrating life by organizing a gala celebration with an objective to reunite and embrace and celebrate together and never forgotten our loved ones. They are engraved in our hearts forever.

Special efforts to accomplish and organize this event and meet the challenge were made by a group of wonderful individuals who

worked tirelessly for weeks.

Special thanks to: Sam Yaany, Regina Eisenstein, Arnold Gleitman, Blooma Schychter, Helen Hecht and Ann Horn.

With additional help from: Marysia Borden, Rosa Kopolowitz Baigman, Jack Baigelman and Karol and Jadzia Szychter.

Also special thanks to: Rosa Kopolowitz Baigman for her beautiful greetings all the Zaglembians and the guests. Regina Eisenstein for moving invocation. Arnold Gleitman for being our master ceremonies. Sam Yaany with assistance of Jerry and Allan Fox for the blessing over the Challe.

The party was a great success for the event proved over and over the need for togetherness.

The happy expression of the people's faces was a sight to behold. A lot of guests connected for the first time since many years and renewed old friendships, made new ones, promise to meet again and to continue to hang onto the golden chain of Yiddishkeit.

All the profits from this wonderful gathering we are giving it to I.D.F. and disable veterans and the Zaglembie Yad Hazikaron in Modiin.

Zaglembie world Organization thanks our friends in Florida for their generous donation to Yad Hazikaron. We wish you years of Naches and happiness in good health.

The Only Female of Kromolov

By Bronia Landau Bratt

I left my shtetl Kromlow at the age of 16 and parted from my parents, my four sisters and my six years old brother and was sent to Sagan labor camp on February 1942. My three older brothers were already shipped off to labor camps in Germany.

At the autumn of 1942 I was sent to Grünberg labor camp.

At the end of January 1945 an order to evacuate Grünberg camp has arrived. None of us knew what was in store for us. It is very hard to describe walking in the forest and snow of January-February. I remember that after the first 6 km. the German guards shot a girl named Emily Klaksbald because she collapsed and couldn't go any further. Even though I supported and assisted her it was to no avail – they executed her, something which made a terrible impression on us. From that point on every day took its toll of women who could not endure the onerous march. It is noteworthy that we all looked half dead and marched along side roads so that the German people could not see us. Our Guard's commander was a very cruel man who would beat us with no reason whatsoever. At one point during the march the cruel commander beat me with a huge rod. I sustained a strong blow to the head and begin to hemorrhage. I felt intense pain, but there was nothing I could do.

We continued to march until, 6 weeks later, we reached a camp named Helmbrechts in Bavaria.

When we arrived at the camp everything was taken from us, and we were striped of all our belongings. We were kept there, virtually, for eventual extermination.

Helmbrechts was a living Hell.

At the beginning of that wintry March when we first got to that loathsome camp Helmbrechts, we still looked like human beings. By mid April when we were sent to resume our Death March we were not walking anymore, we were crawling. We were constantly being beaten. And the guards would incessantly shout at us and push us. On the verge of collapse, we reached the Sudetenland in Czechoslovakia.

We continued to march, looking all like crazed women. Our condition at that time was beyond words. I made up my mind to run away from the group while I was still alive. This was my private war, my way of survival, I thought. It was April 1945 (I cannot recall the exact day), at 9 p.m., and drizzling outside. We were in a little town named

Wilkenau. That day, we slept in a barn at some farm. Fortunately, there were Ukrainian prisoners that were watching by the S.S. We, the Jewish girls were temporarily huddled in another place in the same yard. Not far from us was a huge heap of white beet, and we were so hungry that the temptation of approaching this heap was very great. Some of the girls succeeded, and returned with their plunder without getting caught. I decided then to risk and to steal from that heap too, praying that I would not get caught. When I approached the heap, I saw that the Ukrainian prisoners were marching in organized groups of four under guard towards the gate of the farm, and were very close to me. I have no idea how this happened: some inner drive urged me to get in between the lines of the prisoners and from that moment on, I did not think of the beets nor did I know what I was doing. A great miracle happened. The guards did not notice me and I managed to get to the outside gate, which leads to the street. I was very confused, but instead of going on with them into the street, I stopped and asked the people who stood near the gate for some bread, because I was starving. Naturally, they carried on with what they were doing, and some shouted at me to return to the group of Jews. I pretended not to understand what they wanted from me. I was no longer afraid of anything or anymore. I left the peasants and continued into the street.

It was the beginning of May 1945, and there was a great hubbub in the streets. Something strange had happened. The townspeople were frightened, people ran out of their home, but I still did not understand what was going on. I sensed that the Allied Forces were approaching. I felt joy and happiness inside.

On May 8, 1945, every house in the town was decorated with white flags, celebrating the surrender of the German Army to the US troops, which had entered all cities in Germany that day.

World War II ended. European Jewry – 6 million people – had been annihilated, and I had undergone a change in life.

Out of my big family only me and two of my brothers survived. After the war I learned that I was the only female survivor of my hometown Kromolov.

Dear Fellow Zaglemians,

The European nations and other world countries will soon commemorate sixty years to the surrender of Nazi Germany and the end of World War II.

I personally remember that time, sixty years ago. I was liberated in April, at the end of a death march between Weimar and Dresden. I returned to my home in Zaglemie only to find that no member of my family survived. Then a young boy, I was sent to a Jewish orphanage in Byelsko, where I stayed at the end of the war.. May 8th 1945.

We, the children of the orphanages, who survived "one survivor to a family, two survivors to a city," did not participate in the celebrations of the end of the war. We had no reason to celebrate. We were alive but we were alone, just like the song we used to sing in the ghetto, "An a heim an a dach" (without any home, without any roof)

Today our situation is different. Most of the holocaust survivors left Poland and Germany and immigrated to other lands. Many immigrated to Israel as illegal immigrants. They took part in the wars and became part of the young State of Israel, contributing to its development and prosperity.

Sixty years have passed since then. We have established families of our own and were blessed with offspring: second, third and fourth generations. Today, it is time to celebrate. We will celebrate the liberation without forgetting the past.

Therefore, we have decided to hold two events. The first is scheduled to be held at May 5th in Modiin at Yom Hashoa - a memorial service.

The second event, will take place on May 8th - a Liberation Gala in Tel Aviv to be attended by members of the first, second and third generation. Our members of the second generation are those who carried the burden of planning and organization of this evening. We invite Zaglemians of all generations, from Israel and overseas, to come and participate in these important events. It will also be a wonderful opportunity to meet Zaglemians of all generations from around the world.

As we promised in the previous newsletter, a delegation of Zaglemians participated in a cornerstone ceremony of the "Ghetto Heroes Square" in the area of the former Kamyonka ghetto in Bendin, last October. The Israel Ambassador to Poland, the Governor of Shlezia, mayors and public persona, attended the impressive event. The square, to be known as Plac Bohaterow Getta was inaugurated and a cornerstone placed for the memorial to be placed in the square. The event also attracted extensive media coverage in the local and regional press and television. We plan to organize a delegation this summer to participate in the memorial unveiling ceremony, and to visit the oldest cemetery in the area, the Podzamacze cemetery in Bendin, after completion of comprehensive renovation works.

Members of the third generation are currently organizing activities. We welcome their initiative and promise the organization's support and assistance. We hope that they continue the beautiful heritage of the Zaglemian Jewry.

Wishing you all A Happy and Kosher Passover!

Abraham Green - Chairman of Zaglemie world organization

From Destruction to Liberation

Zaglemie World Organization is proud to welcome you to our International Gathering

May 2005 -Zaglemie World Gathering Marking 60 Years since the End of WWII and the Victory over Nazi Germany

From Destruction to Rebirth Remembering the Past! Celebrating Liberation!

The Zaglemie World Organization is honored to invite you to
Yom Hashoa Memorial Service - Yizkor for Zaglemie Martyrs
The ceremony will take place on **May 5th, 2005 4 p.m** at "Yad Hazikaron" in Modiin

Zaglemians of all generation are invited to a festive event

May 8th, 2005 - Gala evening and Banquet

The Celebration will take place at RECITAL HALLS in Tel Aviv
at 7 p.m. With star-studded performances Dinner Music and Dancing

Moti Giladi & Dorin Giladi in a Special Performance for Zaglemians "60 years since the end of WWII"

Bring your entire family - Meet old friend make new ones

For details and registration please call: Ariel Yahalomi, Tel:03- 6358137; 054-4965594
or Zvi Landau, Tel: 03-5067337; 054 - 4490237 or Ayala Avidov, Tel: 052 - 4575245 E-mail: ayala@avidov.com

worldwide zaglembians shalom,

Due to the wide range of our activities we are in need for financial help.

Although the Israeli members do pay their annual membership fees, the gap in our budget is a heavy burden on our organization.

Listing some of the activities:

- Issuing the Zaglembe Newsletter twice a year
- Maintaining the memorial site in Modi'in
- Holding the Holocaust day memorial ceremony
- Maintaining the Zaglembe Organization Center and archive in Tel-Aviv
- Conducting activities for the second generation
- Organization the third generation to ensure that our heritage will live on.

Therefore, we would like you to support us by a yearly donation. Please forward the transfer of money to our bank: bank Leumi of Israel, Branch No. 861, Account No. 33938/34 Or send a check to our center: Zaglembe World Organization, 23 Frishman St. Tel-Aviv 63561, Israel

דמי חבר
הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 130 ש"ח. אנו מבקשים מכל חבר שטרם שילם את דמי החבר לעשות זאת בהקדם.
את דמי החבר ניתן לשלם:

ישראל	בנק לאומי - בת ים - סניף 861 - לוחית "ארגון יוצאי זגלמביה" מס. חשבון - 33938/34. המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו ומספרו כדי שידע למי ולאן לשלוח קבלה.
בארה"ב	בנק הארגון (רח' פרישמן 23 ת"א) הפתוח בימי ד' אה"י צ.
סלואו הוברפלד - יהודה הנשיא 5, רמת-גן, 52376.	טל: 6194390 - 03
יצחק טורנר - אחד העם 79, תל-אביב	טל: 6852213 - 03
הדסה קנטור - רמת-גן.	טל: 6775605 - 03
שלמה גראור - חיפה.	טל: 8360960 - 04
צבי לנדאו - ת.ד. 4120 בת-ים, 59395	טל: 5067337 - 03

חברי ארגון רבים טרם שלמו את דמי החבר לשנה זו. למרות זאת אנו ממשיכים במאמצינו לתוציא את העלון שבידיכם ולהפיץ אותו בין כל חברי הארגון, דבר שעולה כסף רב. אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם.

Heritage Tour to Poland - August 2005

A heritage tour to Poland is planned for the summer of 2005 to include 4 days in Zaglembe region. While in the region, we will attend the inauguration of the monument at the Ghetto Heroes Square in Bendin. We plan to visit various Jewish sites such as cemeteries, which have been restored. We will visit various commemoration sites where we will hold memorial ceremonies to mark 60 years to the end of WWII.

Those interested should contact: The organization's Hall on Wednesday evening Tel. 972 - 3 - 5270919 Or Ariel Yhalomi Tel. ++ 972 - 3 - 6358137; ++ 972 - 54 - 4965594

סעודת שורשים לזגלמביה אוגוסט 2005

במחצית השנה של חודש אוגוסט 2005 מתוכנן סיור שורשים בין 8-9 ימים בפולין מהם 4 באזור זגלמביה. בעת שהייה במקום נשתתף בטקס חנוכת האנדרטה של ככר גבורי הגטו בבנדין. אנו נסייר באתרים היהודיים השונים בערי זגלמביה; נקיים טקסי זכרון באתרי הנצחה שונים, במלאת 60 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה. כמו כן יינתן זמן חופשי לביקורים אישיים. תמנוניקים יפנו ל:

אולם הארגון הפתוח מדי יום רביעי אה"י צ טל: 5270919 - 03
או ל אריאל יהלומי - טל: 6358137 - 03 ; 4965594 - 054

Zaglembe world Organization is honored to invite you to **Yom Hashoa Memorial Service** **Yizkor for Zaglembe Martyrs**

The ceremony will take place at Yad Hazikaron in Modiin

On Thursday, May 5th 2006 16:hrs

Addressees:

Mr. Itzhak Herzog - Minister of Construction & Housing

Mr. Moshe Spector - Mayor of Modiin

Mr. Abraham Green - Chairman of Zaglembe organization

Memorial: Cantor Arieh Brown - former IDF Chief Cantor

In the program:

The Israeli Police Orchestra conducted by Menashe Levan

Singing - Jenny Eisenstein-Oxenhandler, Bendin - Toronto

Reading: Members of the second & third generation

ארגון יוצאי זגלמביה מתכבד להזמין

לעצרת זכרון לשואה ולגבורה ולטקס התייחודות עם קדושי זגלמביה

במלאת 60 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה

ביד הזיכרון שביער מודיעין (ליד מבוא מודיעים)

ביום ה' כ"ו בניסן תשס"ה - 5 במאי 2005 בשעה 16:00

ישאו דברים: מר יצחק הרצוג - שר הבינוי והשיכון

מר משה ספקטור - ראש העיר מודיעין

מר אברהם גרין - יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה

תפילות אזכרה: החזן הצבאי הראשי לשעבר מר אריה בראון

תכנית אומנותית: תזמורת משטרת ישראל בניצוחו של נציג מנשה לבין

שירה - ידדיה איזנשטיין אוקסנהנדלר, בנדין - טורונטו

קטעי קריאה - בני הדור השני וחשלישי

כרכוב אנה

למר יחיאל לקט - יו"ר קק"ל

לרגל בחירתו לסגן נשיא הקונגרס היהודי העולמי

למר נח פלוג - יו"ר מרכז הארגונים של נצ"ל השואה

בהגיעו לגבורות, איחולי המשך פעילות מבורכת, אריכות ימים ובריאות טובה

לגב' אנה צביאקובסקה - יו"ר מרכז הארגונים של נצ"ל השואה

ברכות לרגל צאת ספון בפולנית, "Nicoceani", איחולי המשך פעילות מבורכת, אריכות ימים ובריאות טובה.

ארגון יוצאי זגלמביה - אברהם גרין יו"ר

החלטנו לפתוח מדור חדש ובו ברכות לימי הולדת, נישואין, לידות ושאר אירועים משמחים של יוצאי זגלמביה בארץ ובעולם. אפשר כבר לשלוח לקראת הגליון הבא את ברכותיכם. טקסימום 30 מילים לברכה מחיר 50 ש"ח נא לשלוח בפקס: 6416712 - 03 או yonakubu@netvision.net.il בדואר אלקטרוני

We wish you all
Happy and Kosher Passover

אנו מאחלים ליוצאי זגלמביה ולכל בית ישראל
תג פסח שמח וכשר!

עריכה: חני אורן-בוטוב, אברהם גרין, אלתר ולור, אנה צביאקובסקה, יונה קובו-קוסל'צקי, הדסה קנטור
עריכה לשונית: חנית רייטר-גיסלר, עריכה גרפית והדפסה: דפוס קוניאק

כתובת המערכת: ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561.

חסי החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה - בל"ל 802 חש" 98084/48

Zaglembe World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 802, account No. 98084/48